Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 65 (9440) | Вторник, март 19, 1974 чыл | 1925 чылда үнелезалеттингеН. | Өртээ 2 коп.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВ МОСКВАДА ЧАНЫП КЕЛГЕН

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев март 16-да Алма-Атадан Москвада эоп чедип келген. Ооң-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Камгалал министри А. А. Гречко база чедип келген.

Внуково аэродромунга эш Л. И. Брежневти эштер В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнери Б. П. Бугаев, В. В. Кузнецов, В. Г. Куликов, Г. С. Павлов, К. В. Русаков, С. Л. Соколов, К. У. Черненко, Н. А. Щелоков, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат С. К. Цвигун олар уткуп алганнар. (СЭТА).

А. Н. КОСЫГИННИҢ ЯКУТИЯГА ЧОРУП ТУРГАНЫ

ЯКУТСК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Якут АССР-ге чоруп турганының үеэинде Вилюй ГЭС-тин, Удачнинскиниң даг-арыглалга комбинадының тудуунга болгаш даг үлетпүрүнүң чамдык будурулгелеринге чораан.

Якутияның партия-ажыл-агый активиниң область хуралы аңаа болуп эрткен. Тоску беш чыл даалгаларының, 1974 чылдың социалистиг хүлээлгелериниң күүсеттинин турарының дугайын база СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр Якут АССР-ниң будурукчу күштерин улам ынай комплекстиг хөгжүдер талазы-биле соруулгаларны аңаа чугаалашкан.

Чыылганнарның чылыы-биле уткааны А. Н. Косыгин хуралга чүве чугаалаан, тоску беш чылдың үш чылдарының улус ажыл-агыйының планының күүселдеэиниң кол-кол түңнелдерин, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң база СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның, ооң Политбюрозунуң база СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунуң кайгамчык улуг политиктиг болгаш организакчы ажыл-чорудулгазының дутайын демдеглээн. Якут АССР-ниң үлетпүр, көдээ ажыл-агый, капитал тудуг хөгжүлдезиниң айтырыгларынга ол доктааган.

А. Н. Косыгин болгаш ону үдеп чоруур кижилер Москваже чорупкан. Оларны СЭКП-ниң Якут обкомунуң бирги секретары Г. И. Чиряев, Якут АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. Я. Овчинникова, Якут АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы И. И. Петров, СЭКП-ниң Иркутск обкомунуң бирги секретары Н. В. Банников, Забайкальениң шериг округунуң шериглериниң командылакчызы армия генералы П. А. Белик олар үдээн.

А. Н. Косыгин ол-ла хүн Москвада эоп келген.

ДАЙЫНЧЫ ШТАБ

Партия эге организацияларының хүн бүрүдегі ажылын оларның күүсекчи органнары — партком, бюро ийикпе, азы секретарь удуртуп турар. Күүсекчи орган партия хуралдарының болгаш партиялың үстүкү органнарының шиитпирлериниң күүселдезин организастаар болгаш хынаар дайынчы штаб болур.

Бистиң республикавыста бүгү 398 партия эге организацияларының 183-үнде парткомнар, бюролар соңгуттурган, оларның иштинде 40 парткомнар партиялың 215 цех, бригада организацияларын удуртуп турар.

Удуртулганың коллективтиг болуру — парткомнуң азы бюронуң ажылының эң чугула принциви. Айтырыгларны кады чугаалажып тургаш, шиитпирлээри база ажыл-херек дээш түс-тузунда харыысалгалыг болуру чугула. Ылаптыг чугаалажып көрүп тургаш, таарымчалыг шын шиитпир үндүрер төлээде, бюро азы партком кежигүннери чугаалажыр айтырыгларны баш удур эки хандыр таныжып, билип ап турар. Ооң-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң парткому (секретары Ч. Ондар) партия хуралдарын шыварыг арттырып, коммунистерниң идепкейин бедидип тургаш, партиялың бригада организацияларының, бөлүктериниң ажылын билдилиг удуртуруп чедип албышаан, кадрларны шилиири, өөредири болгаш оон-даа өске айтырыгларны эдээн таарымчалыг шиитпирлеп турар апарган. Ол-ла районуң «Сүт-Хөл» совхозунуң парткому (секретары В. Сат) партия организациялының ажылының перспективтиг планын чогумчалыг кылдыр тургускаш, ону барымдаалап ажылдап турар. Ол планны СЭКП райкому түүлүгүүнүп көргеш, дуржулга солчуп өөренирин районнуң бүгү партия организацияларына сүмелээн.

Партия эге организацияларының ажыл-чорудулгазын эки-жидер, оларның дайынчы арга-шинээзин бедидер дээш ап чоруткан организастыг хемчегер СЭКП-ниң XXIII съездизиниң ол талазы-биле шиитпирлерин амыдыралга боттандырарына улуг ужур-дузалыг болган. Чедип алдынган дуржулганы, үениң болгаш чаа сорулгаларның негелделерин барымдаалап тургаш, партия эге организацияларының ролюн улам ынай бедидер, оларның бүдүрүлге болгаш албан черлериниң ажыл-чорудулгазына салдарын күштелдирер талазы-биле эдээн хөй чаа хемчегларни партиялың XXIV съездиэ ажылдап кылган. Оларның иштиниде администрациялың ажыл-чорудулгазын партия эге организацияларының контрольдаар эргелерин боттандырар талазы-биле Уставка киргген немелделер улуг рольдуг болуп турар. Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң парткому (секретары В. Дандар) администрациялың ажыл-чорудулгазын партия организациязының контрольдаар эргелерин боттандырып, ол талазы-биле ында тургускан дөрт комиссиялың ажылын тодаргай удуртуп эгелээн. Ооң түңнелинде коммунистерниң ажыл-агыйга салдары, хөй-ниити ажылынга киржилгеи улам күштелген.

Күүсекчи органның кежигүннери бот-боттарынга негелделиг болгаш кижи бүрүзү чүү кылырын, кандыг айтырыгны харыылаарын тода билир турда, ажыл-херек бүдүүгүр болур. Ынчангаш партком азы бюро кежигүннери хүлээлгелерин хуваажып алыр, кижи бүрүзү түскай харыылаар ажылдыг турар ужуруг. Кылыр ажылдарны түс-тузунда хуваажып алыр чорун күүседикчи органның организастаар бүгү ажылы дээш, ниити удуртулга дээш комитет азы бюро кежигүннериниң харыысалгазын кошкатпас, харын улам бедидер. Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозта партком (секретары Н. Кылып-оол) кежигүннериниң ажыл хуваалдазын эдээн чогумчалыг кылдыр тургусканының ачызында парторганизациялың организастыг болгаш политмассалыг ажылдарында, социалистиг чарышты организастап, удуртуп турарында эки түүлдер бар бооп турар.

Парткомнуң азы бюронуң кылып чоруткан ажылының дугайында бүгү коммунистериниң хуралдарынга ой-ойде дыннадып турары бистиң республиканың дыка хөй партия эге организацияларында чаңчыл апарган. Мындыг дыннадыглар коллективтиг удуртукчу органның ролюн, ооң кежигүн бүрүзүнүң даандырган ажыл-херек дээш харыысалгазын улам бедиринге дузалаар.

Коллективтиг удуртулганың принциви партиялың цех, бригада организацияларының болгаш бөлүктерин удуртурунга коскүзү-биле илереп турар. Дыка хөй партия организацияларында парткомнар цех, бригада организацияларының отчёттарын дыннап турар апарган. Отчёттарны дыннаарда, баштай партком кежигүннери оларның ажылы-биле хандыр таныжып, түс-түс коммунистер-биле чугаалажып көргеш, ында ажылдың тодаргай анализин кылып турар.

Партия организацияларының дайынчы арга-шинээзин бедиринге партия хооркомунуң болгаш райкомнарының чаянда чыл хуусаалыг партактив школалары улуг рольдуг ойнап турар. Аңаа партия организацияларының секретарлары, оларның орадакчылары, партком, бюро кежигүннери болгаш өске-даа партийжи активчилер, ылаңгыя партия ажылының талазы-биле арга, дуржулгазы эвээш, чаа ажылдап чоруур коммунистер теориялың болгаш практиканың дыка хөй чугула айтырыгларын өөренип, билип ап турар. Партактивти өөредириниң талазы-биле СЭКП-ниң Таңды, Чоон-Хемчик, Эрзин, Өвүр райкомнарының арга-дуржулгазы эдээн эжикин, ону олар бедик деңнелге организастап турар апарган.

Ооң-биле чергелештир чамдык парткомнарның, бюроларның ажыл-чорудулгазында четпестерни чайладыры, партийжи ажылдың стилин база методун улам сайзырадгайжыдары негеттинип турар. Бии-Хем районнуң «Оок», «Кызыл тараачын», Улуг-Хем районнуң «Найырал», «Ак-Туруг», «Х Улуг хурал» ажыл-агыйларының парторганизацияларында коммунистерниң хуралдарын Устав ёзугаар эрттирбес, бригада организацияларының, партболүктериниң ажылын тода удуртпас, партия документилерин солуурунуң үеэинде ап чорудар хемчегларни кошкак күүседир чоруктар бар турган. Барын-Хемчик районнуң «Дөң-Терезин», «Хемчик» совхозтарында политоөредилгени, чарыпты организастап, удуртуп турары чогуур негелдеэинге ам-даа дыка четпес. «Тес-Хем» совхозта кадрлар-биле партийжи ажыл чаныс деңнелде тургустунган дээрзин сөөлгү ийи-үш чылдарда аңаа ажылчын комитединиң даргазы дөрт удаа солушканын айтырга-ла четчир.

В. И. Ленин партия эге организацияларын, оларның ажылчы чоннар ортузунга дайынчы ажыл-чорудулгазын партия ажылының программыг сорулгаларын чедип алырының үндезини кылдыр көрүп чораан. Ол черле билдингир: чүге дээрге партия организациялары материалдыг болгаш угаан-бодалдың бүгү үнелиг түүлдерин тургузуп турар масса чон-биле тудуп харылзаалыг ажылдар, ажылчы чоннарны сырый каттыштырар, организастаар болгаш баштаар ужурлуг болгай.

Партийжи организакчы болгаш идеологтуг ажылды масселаларның ортузунга чорударда партиялың даяныр ынанышты чөленгинжи эге организациялар болур. Олар ажылчы чоннар коллективтеринде политиктиг өзек болуп турар. Амыр үеде—ниитилел амыдыралының бүгү талаларынга партиялың удуртукчу болгаш организакчы ужур-дузалы улгадып, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң бот-тывынгыр чоруу улам хөгжүп турар үеде партия эге организацияларының, оларның хүн бүрүдегі ажылын башкарар удуртукчу органнарының ролю улам бедиир.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Эш Л. И. Брежневтиң Францияның президентизи Ж. Помпиду-биле ужуражыышкынының түңнелдериниң дугайында

СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң Франция Республиканың Президентизи Ж. Помпиду-биле ужуражыышкынының түңнелдерин чугаалажып көргеш, чаңчыл болган совет-француз найыралды быжыглаар, аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелер аразында харылзааларга тайбын кожа-хелбээ турарының принциптерин боттандырар талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазын долузу-биле үүлдүг деп көргеш, бедин-биле үнелээн.

Найыралдыг харылзааларны болгаш кайы-кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганы калбартыр талазы-биле Совет Эвилели-биле Францияның шилип алган угланыышкынының амыдыралчы, ажык-дузалының эш Л. И. Брежневтиң Ж. Помпиду-биле ужуражыышкыны бадыткаан.

Совет-француз харылзааларны моон соңгаар-даа хөгжүдүп, ханыладырынга шиитпирлиин ийи таланың онзалап демдеглээн чоруу чугула ужур-дузалыг бооп турар.

Ужуражыышкынның түңнелдери ийи чурт аразынга политиктиг консультацияларны, садыг-экономика, әртем-техника, культура болгаш өске-даа адырлар талазы-биле харылзааларны улам калбартырынга идигин берип турар. Ындыг харылзааларны ийи таланың боттарының аразынга хөгжүдүрүнге үндезин кылдыр салган документилерни, а тодаргайлаарга, «ССРЭ биле Францияның аразынга кады ажылдажылганың принциптеринге» болгаш консультациялар дугайында совет-француз протоколга үндезилен долузу-биле боттандырып турар.

Европада дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкының быжыглаар, ниити-европа чөвүлел хуралын чедиишкиниг доозар сорулга-биле ССРЭ болгаш Францияның кады хөделиишкиннерин күштелдирер чөпшээрежиишкин эш Л. И. Брежневтиң Ж. Помпиду-биле ужуражыышкынының чугула түңнели бооп турар. Боттарының туруштарының чоокшулажыышкынынга даанмышаан, Чоокку Чөөн чүкке быжыг болгаш шынныг тайбыңны хандырар сорулга-биле консультацияларны идепкейжидер деп Совет Эвилели биле Францияның дугуржуушкуну улуг ужур-дузалыг бооп турар.

Совет Эвилели биле Францияның аразынга бедик деңнелдиг, үргүлчүүн харылзааларын уламчылаарының дугайында чедип алдынган дугуржулганы СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар.

ССРЭ биле Францияның аразынга дипломаттыг харылзааны тургусканының 50 чылын бо чылын демдеглээр ийи улустуң бот-боттарынга идегежиш, хүндүлежирин улам быжыглаарынга Пицундага болган ужуражыышкын салыышкынны кылыры чигзиниг чок болур.

Совет улус эш Л. И. Брежневтиң Францияның Президентизи Ж. Помпиду-биле ужуражыышкынының түңнелдерин чаагай сеткил ханыышкын-биле хүлээп көрүп турар, чүге дээрге, ийи чурттуң улустарының чаагай чоруун, тайбыңны болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарының эрге-ажыктарынга дүүштүр совет-француз кады ажылдажылганың чедиишкиниг хөгжүп турарының дугайын ол түңнелдер бүзүрелдин-биле херечилеп турар-дыр.

ЧУРУКТА: Кызыл-Мажалыкта тууйбу заводунуң бульдозеризи коммунист Петр Максимович Чистогашев бүдүрүлгеде мурнакчыларның биразызы. Ол февраль айның планын 140 хуу күүсеткеш, заводтуң тус-тус кижилер аразында калбарган социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда кирген. Ол хөй-ниити ажылынга база идепкейлиг киржип турар.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Тодарадыкчы чылда боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседир талазы-биле ак-довуракчылар чылдың эгезиндеги-ле бедик темпизин салбаан. Олар бүдүрүлгечи бүгү көргүзүүлерин эрткен ийи айда бүрүн боттандырып шыдаан.

Эң чугула экономиктиг көргүзүүр — продукция сайгарылгазының ийи айда планыг даалгазы 1 млн. 650 муң рубль турган болза, ону олар 103 хуу боттандырып, аазаан сөзүн эдээн. Ийи айда 7500 тонна даг-дүгү бүдүрер планын комбинаттың ажыл-ишчилери 110 хуу күүсеткен.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың бүгү-ле салбырлары, адырлары бо айда чедиишкиниг, деңнелге ажылдаанын демдеглезе чогуур. Чижээ, фабриканың цехтери, рудник болгаш өске-даа бүдүрүлге коллективтериниң туруушкун чокка ажылдаарынга Ак-Довуракта энергетиктериниң киирген үлүү улуг. Олар 5 млн. 500 муң киловатт-шак электроэнергияны ажылдап кылыр планныг онаалдазын 102 муң киловатт-шакка ажыр күүсеткеннер.

Руда тывар черлерни баш удур белеткээр ажылдар бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазынга улуг ужур-дузалыы кымга-даа биадингир. Рудниктиң ажыл-ишчилери ол талазы-биле 750 муң тонна даг массазын аштап, белеткээр планныг онаалдазын 3,1 муң тоннага ажыр боттандырып шыдаан. Даг-дүгү рудазын тывар планын олар база ажыр күүседип алганнар.

Комбинатта ниитизи-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү мурнундагызындан бедип турары өөрүнүүр. План ёзугаар бир ажылчынга онааштыр 1026 рубльдің ажылдарын боттандырар тургаш, херек кырында ону 106,6 хуу боттандырган.

О. НАМЧЫЛАК,
«Шынның» тускай корр.

Апрель 20 — Коммунистиг субботник хүнү

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИР

Коммунистиг субботникке идепкейлиг киржир дээш Чөөн-Хемчик районнуң бүдүрүлге черлеринде, ажыл-агыйларында белеткелдер чоруп, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүн «Кызыл суббота» кылдыр демдеглээр дээн москвачыларның эгелекчи саналын чангыс эпситкилдин-биле деткип турар.

«Кызыл субботага» киржир дугайында белеткелди чугаалажыр дээш Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинин Чадаана участогунун дагжылары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, албан-таакчылары участоктуң кызыл-булуңунга чыылган. Найысылалдың мурнакчы бүдүрүлгелериниң кыйгырыын участоктун кол инженериниң орадакчызы С. Соинов деткип чүве чугаалаан. Коллектив ол хүн 2100 рубльдин ажылын кылгаш, 518 рубльди беш чылдың фондузунга киирерин шиитпирлээн. Апрель 20-де участоктун дагжылары 150 тонна хөмүрдашты казар, хөмүр кырының 2000 кубометр довураан арыглап аштаар, 1,5 муң рубльдің продукциязын сайгарар, 2 тоннадан эвээш эвес металлды чыыр болгаш өске-даа ажылдар көрүнген. Материалдар болгаш электри энергиязын камнап ап тургаш «Кызыл субботада» кылыр ишти бүдүрерин баш бурунгаар көрүп турар.

Чадаананың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының коллективи Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 104 чыл оюн шалыпчы күш-ажылы-биле демдеглээри-биле апрель 20-де ажылдаар туруштарын ээлептерлер.

Ол хүнде кылыр ажылының планын коллектив тургускан. 110 кижи субботникке киришкеш, ниитизи-биле 1400 рубльдің ажылын кылыр.

С. МОНГУШ.

* * *

Хову-Аксы суурунуң одалгабиле ажылдаар электри станциязының коллективи (начальниги эш Б. Т. Кузнецов, партия эге организация секретары эш А. В. Бабкин) бо чылдың ленинчи коммунистиг кызыл субботникти изиг-түлүк күш-ажыл-биле уткуур, ону бедик деннелге эрттирер дээш амдыгааштан-на белеткенип эгелей бергеннер.

«Тыва кобальт» комбинаттың энергетиктериниң кол сорулгазы болза апрельдің 20-де боттарының күш-ажылчы туруштарынга биезги-ле хевээр ажылдап турбушаан, хонукта 100 муң киловатт-шак электри энергиязын болгаш 800 киловатт-тонна хемчеэлдиг чылыгны (изиг бустуг) бүдүрүп үндүрер. Ооң-биле чергелештир одалгага чарыгдаар хөмүр-даштан 1,5 тоннаны камнап алырын көрген. Энергетиктериниң бо ажылы болза, бүгү хову-аскыжыларының кызыл субботникке деңдески ажылдаарынга үндезин бааза болуру билдингир.

Комбинаттың чүгле энергоцехтен безин субботникке 170 кижи ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар үнер. Кижи бүрүзү хейаттыг, бедик маннайлыг ажылдаары илдең. Олар ол хүн станцияның чанында шолге душевая дээр ажылчыннар чунар черниң тудуун кылыр. Немелде тудугну чорудар шел кызыы болганы-биле экскаваторнуң каскан черинге ходбиле чер казары эргежок чугула апарган. Энергетиктер чер казып ажылдаар.

К. ОЮН.

* * *

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге алдар болдурган коммунистиг субботник эрттирер дугайында москвачыларның эгелээшкинин Бии-Хем районнуң ажылчы чону изиг-биле деткээн. Районнуң бүдүрүлгелеринге, совхозтарынга эрткен хуралдарга ажыл-ишчилер субботникке идепкейлиг киржип, эң бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хүлээнген. Олар ажылдаан акшазын беш чылдың фондузунче киирерин шиитпирлээннер.

«Кызыл тараачын» совхозта коммунистиг субботник эрттиреринің штавын тургускан, ооң кежигүннери белеткел ажылдарын организастап эгелээн. Ажыл-агыйлан муң чыгыы кижи апрель 20-де ажылдап хүнээр. Олар тоску беш чылдың фондузунче 1. 500 рубльди шилчидер.

Бии-Хемниң «Сельхозтехника» салбырының чоллаачылары, септекчилери, инженер-техниктиг ажылдакчылары 150 хире кижи коммунистиг субботникке идепкейлиг киржир. Баш бурунгаар санап көргени-биле алырга, 700 рубльди беш чылдың фондузунче киирер.

Районнуң чер болганда субботникке белеткел ажылдары калбарган.

Х. БАЙ-КАРА.

ХОВУ ТУРЛАГЛАРЫНДА

Кызыл хоорай Совединиң «Сукпак» совхозу мал семиртир угланыышкынны болзаадаа, тараа культураларын эвээш эвес шөлдерде тарып турар. Семиртилгеге тургускан бүгү коданнарны чыл дургузунда концентраттыг чемпер-биле хандырар курлавырны тургускаш, артыкшылдыг тарааны чыл бүрүде күүнеге эвээш эвести садып келген.

Тараалардың бедик дүжүдүн алыр дээш часкы хову ажылдарынга белеткелди баш удур чорудуп турар. Чайты болгаш күскү чер андарылгазы доозулган соонда, тараа шөлдериниче органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелериниң соорттулгезин организастап турар. Шала часкаар хову турлагларының септелгези эгелээр.

Амгы үеде бистиң он кижи составтыг тудугжулар бригадазын турлагларның септелге ажылдарында быжыглаан. Бисте ийи бригада төвү бар. Бирги бригаданың төвүнде тараа хораны шыгжаар складты болгаш ооң ужунда үрезин арыглакчыларының идиктевин солуп кедер база чунар черлиг, чылыг өрөөлди кылдывыс.

№ 2 хову турлаанда ийи өг-бүле чурттаар бажыңны өскүзүрүп эккеп туттувус. Ында даргаанаар чер база кылдынган. Амгы үеде ында база бир чурттаалга бажыңын тудун турар бис.

Совхозтуң тудугжулары часкы хову ажылдары эгелээринге чедир септелге болгаш тудут ажылдарын бүрүн доозар деп сорулгалыг ажылдап турар. Септелгеде ажылдап турарлардан эштер В. Ымындан, В. Мынмыр, М. Саная, Б. Хомушку олар эки ажылдап, хүннүң нормазын үргүлчү 110 хуу күүседип турарлар.

Бистер кайы-даа хову турлагларында столоваяларны, общежитиелерни, чунар-бажыңнарны бүрүнү-биле септеп доостувус. Олар механизаторларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааринга таарымчалыг болур.

О. КҮЖҮГЕТ,
бригадир.

АНЫЯКТАРГА АЛДАРНЫҢ ХЕРЭЭ

ЧӨӨН-ХЕМЧИКТЕ «ОКТЯБРЬ 30 ЧЫЛЫ» КОЛХОЗТУҢ АНЫЯК ХОЙЖУЛАРЫ ОНДАР ХЕЙМЕРЕК-БИЛЕ ОНДАР АЯК-ХЭЭ ОЛАРНЫҢ КЫЙГЫРЫЫНГА ЭРЗИН РАЙОННУҢ АНЫЯК ХОЙЖУЛАРЫНЫҢ ХАРЫЫЗЫ

Эргим эштер! Хой малдаары улам ыңай хөгжүдер дугайында СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалынга дүүштүр бистиң республикада чоруттунуп турар чугула хемчегларни боттандырарынга аныяктарның киржилгези болгаш үлүг-хуузу аажок улуг дээрзин аныяк кижи бүрүү ханызы-биле медереп билип турар. Хой ажылын улам ыңай хөгжүдерин комсомолдуң шалыпчы хереэ кылдыр чарлаар деп республиканың комсомолчуларынга, аныяктарынга кыйгырыгны үндүрүп, дайынчы эгелээшкинни кылган Чөөн-Хемчик районнуң аныяк хойжулары Хеймерек-биле Аяк-Хээ Ондарлар силерниң эгелекчи саналынарны Эрзин районнуң аныяк хойжулары бистер танышкаш, сеткил-чүрээвис хайныгын, улуг өөрүшкү-биле хүлээп ап, деткип тур бис.

Бистиң Эраинде комсомолчу-аныяктарның хойжу үш бригадазы бар. Силерниң кыйгырыынарны хойжу бригадаларның аныяк хойжулары чугаалажып танышкаш, бо чылгы алган социалистиг хүлээлгелеривисти чедиишкиниг күүседиривистиң бүгү-ле аргалары бар дээрзин балыткавышаан, кыйгырыынарга болгаш эгелекчи саналынарга аныяк хойжулар бистер сорук кирип, улам күжениишкиниг ажылдаарывысты хүлээнип тур бис. Аныяктарның хойжу бригадаларында мал кыштаглаашкыны эки эртип, бо хүннерде малдың чаш төлү онча-менди доругуп турар.

Комсомолчу хойжулардан бо хүннерде «Чаа орук» колхозтуң Чаш-оол Шулуу, Анна Шулуу оларның коданында 382 хой шупту хураганнапкан, оларның 383 хураганы менди. Мандал-оол Тадар-оол, Зоя Даваа оларның 385 төрүүр хойларындан 353 хой оолдапкан. 355 хураганы эки өзүп турар. Владимир Дандаа-биле Паанаймаа Дандааның боттарында быжыглаан 382 хоюнуң 334-ү хураганнапкан, 335 хураганы онча-менди. Дамдын Доржу-биле Дамдын Кара-кыстын 403 төрүүр хойларындан 369 хойлар оолдапкан, чаш төлү бүрүнү-биле камгалап алдынган. Ол ышкаш «Мөрен» колхозтуң комсомолчу хойжулары Иван Сади, Чечек Сади болгаш Натсак Хайын-биле Натсак Кара-кыс оларның база Ленин аттыг колхозтуң Хайдып Чалзырай, Зоя Чалзырай болгаш өске-даа аныяк хойжуларның хойлары менди кыш ажып, чаш төлү онча-менди доругуп турар.

Аныяктарны хой ажылынче чорударының болгаш оларны ол ажылга быжыглаарының талазы-биле районда болгаш бистиң колхозтарывыста тускай комиссияларны тургускан, хемчегларни ажылдап кылып, аныяктарның хойжу бригадаларының микротептерин чаартып турар. Ийи эдчеглиг ажылды организастаарын чогумчалыг кылдыр шиитпирлээр деп турары, өске-даа чугула үүлдерни боттандырар дээш сагыш салып турарынга аныяк малчыннар бистер улуг өөрүшкүвүстү илередип, улам сорук киришкиниг ажылдап тур бис. Бистиң районда хой ажылының хөөчүн мастерлери Даваа Малчын, Намдал Орус, Сергей Мижит, Сагалчы Седип, Соян Шимээ дээн ышкаш өске-даа алдарлыг хойжуларның үлегер-дуржулгазын өөренип, боттарывыстың мергежилиристи улам бедидип, төрээн колхозтарывыстың ёзулуг хойжулары болуп ажылдаары — аныяк кижи бүрүзүнге улуг алдарның хереэ болурун билип тур бис.

Эргим эштер! Хой малдаары дээрге нарын, харыысалгалыг херек, ыңдыг-даа болза ажылдың харыысалгазын, ооң чымыжын практиканда билдивис. Ынчангаш часкы үе кыштан нарын берге болур, малдын ажаалга чемгерилгеин, суг хандырылгазын зооветеринарлыг негелделерге дүүштүр организастаары бирги чергениң кол айтырыы ол.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында бистер күженишкиниг ажылдавышаан, боттарывыска алган социалистиг хүлээлгелеривисти чедиишкиниг күүседир дээш чогаалыкчы ёзу-биле ажылдап, төрээн Коммунистиг партиявыстын, Совет чазактын болгаш маалырлыг совет чонунуң мурнунга ёзулуг шынчы ак сеткилдиг ажылдаарындан бедик сорулга турбас.

Эрзин районнуң аныяк хойжуларының мурнундан: Владимир ДАНДАА, Паанаймаа ДАНДАА, Дамдын ДОРЖУ, Дамдын КАРА-КЫС, Чаш-оол ШУЛУУ, Анна ШУЛУУ, Чечек САДИ, Иван САДИ, Хайдып ЧАЛЗЫРАЙ, Зоя ЧАЛЗЫРАЙ.

ШАҢНАЛГА ЧЕТКЕН МУРНАКЧЫЛАР

Чоокта чаа Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң коллективинге өөрүнчүг байырлал болуп эрткен. 1973 чылдың планныг онаалдаларын болгаш бедиткен хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш калбарган Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга эки көргүзүглерни чедип алган бөлүк дагжыларга чазактың орденнерин болгаш медальдарын тывыскан байырлыг хурал аңаа болуп эрткен.

БО ЧУРУКТА орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткан дагжылар (солагай талазындан): Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи **ЕГОР НИКИФОРОВИЧ ФРОЛЕНКОВ**, «Хүндүлелдиң демдээ» орденниң эдилекчизи **КАДЫРГЫ ДӨҢГҮР-ООЛОВИЧ КУУЛАР**, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнаткан **АНАТОЛИЙ ГРИГОРЬЕВИЧ КУЗЕЕВ** болгаш «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук» деп медаль-биле шаңнаткан **НИКОЛАЙ МАРКЕЛОВИЧ ДРЕСВЯННИКОВ**.

В. Кудрявцевтиң фотозу.

ТУДУГДА АЖЫЛ-ИШ

Чадааналың № 463 мехколонназынга чорааш, тудугжуларның ажыл-ижи-биле таныштывыс. Олар тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ажылдап турар улус болду.

Тудуг-монтаж участогунуң проравы Чанчып Хевер-оол-биле ужуражып, чугаалаштывыс.

— Мээң харыылап турар участогумда үш бригада бар. Кижи бүрүзү беш чылдың дөртүү чылының онаалдазын эрестиг күүседир дээш сорук кириишкинниг ажылдап турар. Оларның ажылдаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдал тургустунган. Оон ачызында участок январьда 49 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр онаалдазын 120,2 хуу күүсеткен. Февральда 33 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр даалгазын ажыр боттандырган —деп, прораб бистерге тайылбырлады.

Бригадалардан Ленин орденниң эдилекчизи Хомушку Сүрүқович Чимит-Доржунуң удурткан тудугжулары эки ажылдап турарын биске чугаалады.

Мурнакчы бригаданың кежигүннери тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Бо чылын 161 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыры көрдүнген, ону тудугжулар декабрь 20-де доозарын аазаан. Ол ышкаш тудугларны шынарлыг кылырын, ай санында планныг онаалданы 105 хуудан кудулатпазын, сес кижиниң тудугжу мергежилин бедидерин болгаш өскедаа сорулгаларны бригаданың хүлээлгезинде айыткан. Сөглээн сөзүн эллээр дээш ажыл-ишчилер чылдың баштайгы хүннериндеН эгелээш эң-не бүдүрүкчүлүг ажылдап турарлар.

Хомушку Сүрүқовичиниң бригадазы «Большевик» совхозта тудуглар кылып эгелээн. Январьда 26 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планын бригада 197 хуу күүсеткен. Февраль айның даалгазын база ажыр боттандырган.

Бо бригаданың кежигүннери Саая Достанка удурткан бригаданы социалистиг чарышка кыйгырган. Эрткен айларның түүнели-биле алырга, Хомушку Чимит-Доржунуң бригадазы чарышка тиилээн. Ийи бригаданың ишчилери бердинген онаалдаларны чүгле эки шынарлыг күүседир дээш амгы үеде кызымак ажылдап турарлар.

Мехколоннаның Иргит Кара-оол баштаан бригадазы СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта чурттарга бажыңнарын тудуп турар. 137 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр чыл онаалдазын декабрь 20-де күүседир дээш, ол бригада ажылының темпизин шапкынчыткан. Бригада эрткен ийи айның планын кайызын-даа 120 хуу күүседип, багай эвес көргүзүглүг болган.

Мехколоннаның ишчилери бо хүннерде Совет Тыванын 30 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыры-биле социалистиг чарышты участоктар, бригадалар аразында улам калбарткан ажылдап турарлар.

М. СЕВЕН.

КОММУНИСКЕ ЧУГУЛА ПАРТИЙЖИ ДААЛГА

ЛЕНИНЧИ комсомолду партия кезээде совет аныяктарның дайынчы авангарды, бодунуң идегелдиг курлавыры, шынчы дуалакчызы кылдыр санап турар. Коммунистиг идейлиг чоруккa, бистиң Төрээн чуртувуска бердингениниң ёзуунга, интернационализмнин ёзуунга аныяктарны кижизидерин, бистин ниитилелдиң норма-чижектерин болгаш угаан-бодал эртинелерин идепкейлиг пропагандаларын комсомолдуң кол сорулгазы кылдыр партия салып турар.

Бо харысалгалыг чугула сорулганы комсомол организациялары оларга доктаамал партийжи удуртулганың ачызында чедиишкинниг шиитпирлеп турары черле билдингир. Ынчангаш СЭКП XXIV съездизиниң шиитпирлерин болгаш «Красноярск крайның партия организациязының комсомолду удуртуруның талазы-биле ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын база бо айтырыгга холбашкан партийжи өске-даа документилерни удуртулга болдургаш чер-черде парторганизациялар комсомолга удуртулганың деңнелин бедидер, аңаа партийжи өзекти бижиглаар талазы-биле шудургу ажылды чорудуп турар.

«Партияга хүлээп алдынган ВЛКСМ кежигүннери партия организациязының өске даалгазын албаан шаанда комсомолга ажылын идепкейлиг үргүлчүлээри дүрүм болур ужурлуг» деп, СЭКП-ниң XXIV съездизинге партия Төп Комитединиң отчет иletkелинде чугаалап турар. Ынчангаш республиканың партия организациялары бо айтырыгже улуг кичээнгейни салып турар. Ылангыя болуп эрткилээн отчёт соңгулдалыг хуралдарга эвээш эвес коммунистер комсомол органнарынга соңгукканнар. Чижээ, амгы үеде бисте ВЛКСМ эге организация секретарларының 40 хуузу, цех организацияларыныңда ында 18.5 хуузу коммунистер болуп турар. Оон аңгыда комсомолдуң политиктиг чырыдыышкынында пропагандистериң 74 хуузу СЭКП кежигүннери болуп турар.

СЭКП-ниң Кызыл хооркому база Бай-Тайга, Эрзин, Мөңгүн-Тайга райкомнары сөөлгү чылдарда комсомол ажылынга коммунистерни быжыглап, бо чугула партийжи даалганы төлептиг күүседир талазы-биле негелдеви олардан күштелдирген. Чижээ, Бай-Тайгада комсомол эге организацияларының секретарларының 47 хуузу коммунистер, а Эрзинде база эвээш эвес. Оларның хөй вуруузу ол партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга комсомол органнарының ролюн бедидер, оларның ажылын экижидер дээш инициативаазын, шудургу чоруун көргүзүп турар. Бо талазы-биле эвээш эвес чижектерни көргүзүп болур.

Эрзиниң «Мөрен» колхозта ВЛКСМ комитединиң секретарынга коммунист Александра Намдак барык-ла сес чыл хире ажылдап келген. Ол организацияда 130 ажыг комсомолчу шуптузу социалистиг чарышта хаара туттунган, олар бедик бүдүүрүгечи көргүзүүгүү чедип ап, 90 хире оолдар, кыстар марксизм-ленинизмниң теориязын өөренип турар, ортумак эртем чедип албаан аныяктар кежээки школада хаара туттунган. Мында парторганизация ВЛКСМ комитединиң планын сайгарып көрүп, ооң отчёдун партбюро хуралынга чугаалажып, ажылга чогуур уг-шигни берип турар. Александра Намдак комсомол ажылын чорударда ВЛКСМ комитединиң бюро кежигүннеринге, калбак активке даянып турар.

Бо ышкаш чижектерни «Бүрен» болгаш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарда аныяк коммунистер П. Г. Стерхов, Долаана Маны удурткан ВЛКСМ комитеттеринден болгаш өске-даа черлерден көрүп болур. Долаана Маны колхозта аныяктар кижизидилгезиниң айтырыглары хөй-ниити организацияларының каттышкан ниити күжү-биле шиитпирлеп турарын, аңаа коммунистерниң киржилгезиниң күштелгенин айыткаш, аныяк кижилерни дагдынып алгаш кижизидип турар Куулар Сечекпаа, Чавыдак Кара-оол, Т. К. Пиченоол, Сат Өнер болгаш өскедаа чоргаарланыр хоочун коммунистериис хөй деп, редакцияже чоруткан чагаазынга бижээн.

СӨӨЛГҮ чылдарда коммунистер болгаш күш-ажылдың хоочун кижилери аныяктарны дагдынып алгаш кандыг-бир мергежилге өөредир, кижизидер талазы-биле шимчээшкин Кызыл хоорайда, Хову-Аксында, Таңды болгаш өске-даа районнарда калбарып турар. Оларга 48-ки тудуг эргелелинде А. И. Ельшованы, М. В. Сафронованы, Таңдыда «Революцияның чалбыыжы» совхозта Н. Ф. Кононенкону, Улуг-Хемде «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем фермазында саанчы Дажи Суваноолду, ол-ла районда фронтучу чораан В. В. Китайкинни болгаш ооң-даа өске хөй-хөй эштерни хамаарыштырып болур. Иштики херектер министерствозуңуң партия организациязының коммунистери берге кижизидилгелиг чамдык уругларны шефке ап, оларның тус-тузу-биле шудургу ажылды чорудуп келгени-биле түүнел багай эвес бооп, мурнунда милицияның уругларын өрөэлиниң даңзызынга турган ындыг уругларның саны дыка эвээжээн, сагылга-чуруму, өөредилгези эвээжээн. Ынчалзажок хоочун кижилер аныяктарны дагдынып алгаш, кижизидер ажылда шиитпирлеттинмээн айтырыглар база бар. Ылаңгыя чамдык коллективтерге ону канчаар чорутса чогуурул дээрзиниң дугайында чогуур система чок.

Аныяк хойжуларны болгаш механизаторларны белеткээриниң айтырыы бисте бирги чергении болу берген. Маңаа база-ла коммунистериң болгаш хоочунарның дуазазы аныяктарга эргежок чугула апаар. Ындыг кижилер эвээш эвес. Чижээ, «Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шөлде комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазын ында партбөлүү организакчызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д.-Н. Ч. Ооржак, Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхозта комсомолчу-аныяктарның хойжу звенозун Октябрь Революциязы орденниниң эдилекчизи коммунист Салчак Тойбу удуртуп, аныяктар хойжунуң нарын мергежилин шинчээдип алырынга дузалап турар. Чөөн-Хемчикте «Октябрь 30 чылы» колхозта аныяк хойжу өг-бүле Хеймерек биле Аяк-Хээ Ондарларның республиканың комсомолчуларын болгаш аныяктарын хой ажылынга ажылдаарынче кыйгырган эгелээшкинни чоокта чаа СЭКП обкомунуң бюрозунга үүлдүгүүнүп деткээн болгай. Хой ажылы — комсомолдуң шалыпчы херээ дээрзиниң дугайында сөөлгү чылдарда чугаалар турза-даа бо талазы-биле ажыл Каа-Хем, Бии-Хем болгаш өске-даа черлерде шоолуг шимчеви турар. Бо черлерде хойжуларның аразында аныяктар дыка эвээш. Комсомол органнарының бо талазы-биле организакчы болгаш кижизидикчи ажылынга чер-черде партия органнары, коммунистер дээштиг дузаны чедирер ужурлуг.

КОМСОМОЛГА партийжи удуртулганың деңнелин улам бедидеринче, аныяктар-биле кижизидилге ажылының хевирлерин болгаш аргаларын сайзыраңгайжыдарынче бисте чамдык партия организациялары сөөлгү чылдарда улуг кичээнгейни салып турар. СЭКП Кызыл хооркому, Таңды, Улуг-Хем, Эрзин болгаш өске-даа райкомнары комсомолга партийжи удуртулганың, аныяк өскеннериң коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыгларының дугайында бюро хуралдарынга болгаш пленумнарга чугаалажып, комсомол органнарының организаастыг болгаш идей-кижизидилгелиг ажылынга тодаргай угланышкынны доктаамал берип турар.

Ынчалза-даа районнуң хамааты камгалалында четпестер ам-даа бар. Чижээлээрге, районнуң ажыл-агыйларында, организацияларында радиацияга удур чаңгыс-даа камгалал амга чедир туттунмаан. Чурттакчы чонну херек кырында камгалалга өөредиринин баазалары тургустунмаан. Ооң-биле чергелештир чурттакчыларга лекциялар эвээш чоруттунуп, практиктиг өөредилгелер-биле холбавайн турары хомуданчыг. Бо четпестерни чайладыры негеттинин турар.

К. ЧӨРЕВЕ.

ТААРЫМЧАЛЫГ АПАРГАН

Делегейнин дүшкүүрлүг байдалы көскүзү-биле чавырыза-даа, дайын айыылы амдаа үзүткаттынмаан, ынчангаш кезээде серемчилелдиг, дайынчы белен байдалга турар дээш, хамааты камгалалының ажылын улам экижидер апаар бис.

Өске черлерде ышкаш, хамааты камгалалының штабы бисте база тургустунган. Штаб тускай план ёзуугаар ажылдап, чугула хемчеглерни ап чорудуп турар.

Суурда бетоннан тургаш кылган, чер иштинде чаглакдаа бар. Хамааты камгалалының штавын ында тургускан бис. Мнаар телефонну, суг болгаш чылыг дамчыдылгаларын киирип каан. Штабтын ажылдаарынга таарымчалыг байдал бар апарган.

Штаб амгы үеде хамааты камгалалының чээрби шактыг программазын өөредирин улам-чылап турар. Суурнуң чурттакчылары ында идепкейлиг киришишаан.

Хамааты камгалалының ужур-дузазын чонга тайылбырлап, ооң материалдыг баазазын улам быжыглаары — штабтың кол сорулгазы ол. Бо талазынга колхозтуң баштаар чери болгаш партком тодаргай дузаны база көргүзер апаар.

И. КОЗЛОВ.

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозта хамааты камгалалының штавының начальники.

Хамааты камгалалы

ШЕНЕЛДЕ-ӨӨРЕДИЛГЕ

Улуг-Хем районнуң ажылагый албан организация черлеринде хамааты камгалалының штабтары ажылдап, камгалалдың тус-тус бөлүктерин тургузуп, оларның өөредилгезин, 1973 чылга деңнээргe, чаа 1974 өөредилге чылында эллээн организастыг эгелээн. Чижээ, «Улуг-Хая» совхоз (директору В. Винников, партком секретары Н. Базыр, штаб даргазы А. Кузьмин) салбырларга, бригадаларга болгаш агитквартираларга хамааты камгалалының 20 шактыг программазын өөренип кирипкен. Амгы үеде ында 852 кижи хаара туттунган.

Өөредилгени практика кырынга эрттирери—амгы үениң кол негелдези. Ынчангаш районнуң хамааты камгалалының штавы ажыл-агыйлар удуртукчуларының кичээнгейин ынаар угландырган. Чамдык удуртукчулар херекселдерниң чедишпезинге чылдагааннап, практиктиг өөредилгеден ойталап-даа турган таварылгалар бар. Хамааты камгалалының өөредилгезин практика-биле холбаарының аргаларын № 586 кожуп чоруур механизастаттынган колоннага эрттирген шенелде-өөредилге херек кырынга көргүскен. Аңаа ажыл-агыйлар удуртукчуларын база чалаан.

Өөредилгеге белеткелдиг бөлүк (командири В. Моисеева) бодунуң мурнунга салдынган сорулгаларын чедиишкинниг күүсеткен. Оон аңгыда, өртке удур звено (командири В. Мишин), камгалал бөлүү (командири А. Самков) база багай эвес хөделген.

Ооң сөөлүнде «Улуг-Хая», «Найырал», «Күш-ажылдың хостуу» совхозларга болгаш Шагаан-Арыгның автотранспорт бүдүүлгезинге болгулаан өөредилгелер хамааты камгалалынга практиктиг мергежилгелерни боттандырып чорударының методтарының дээштиин көргүскен.

Мооң мурнунда чүгле чуруктар болгаш чугаалар-биле кызыгаарлаттынып турган өөредилгелер херек кырында противогазтарлыг, разведка херекселдерлиг эртерге улуг ужур-дузалыг деп чүве тодараан.

Ынчалза-даа районнуң хамааты камгалалында четпестер ам-даа бар. Чижээлээрге, районнуң ажыл-агыйларында, организацияларында радиацияга удур чаңгыс-даа камгалал амга чедир туттунмаан. Чурттакчы чонну херек кырында камгалалга өөредиринин баазалары тургустунмаан. Ооң-биле чергелештир чурттакчыларга лекциялар эвээш чоруттунуп, практиктиг өөредилгелер-биле холбавайн турары хомуданчыг. Бо четпестерни чайладыры негеттинин турар.

К. ЧӨРЕВЕ.

БАДЫТКААН

Хамааты камгалалының ажыл-чорудулгазынга идепкейлиг киржири — кижи бүгдезинин хүлээлгези болганда, бо ажылче улуг кичээнгейни база салып турар бис.

Бистин колхозта бо талазы-биле командалар, бөлүктер тургустунган. Ында 70 ажыг кижи хаара туттунган. Олар противогаз, респиратор, доозундан камгаланыр пос-маска, хөөн-марля шарыглар дээн ышкаш эргежок чугула херекселдер-биле хандыртынган.

Ажыл-агыйла хамааты камгалалының штавы командаларга, бөлүктерге тускай кичээлдерни эрттирип, бо өөредилгеже суурнуң чурттакчыларын база хаара туткан. Амгы үеде хамааты камгалалының чээрби шактыг программазын өөредип турар. Бо талазы-биле кичээлдерни колдуунда практика кырынга чорудуп келген.

Чоокта чаа шенелде-өөредилге болган. Анаа командалар, бөлүктер, чурттакчылар идепкейлиг киржип, дайынчы болгаш организастыг беленин көргүскеннер. Бо чорук хамааты камгалалының өөредилгезин багай эвес организастаанывысты бадыткаан.

Хамааты камгалалының штавы план ёзуугаар болунуң ажылын ам-даа күштелдирер.

Б. МОРОЗОВ,

Каа-Хем районда «Октябрь 30 чылы» колхоз.

ҮЛҮҮН КИИРБИШААН

Афанасий Алексеевич Селиванов 1942 чылдың февральда 113-кү алыгжы полкка автоматчы дайынчы бооп, фронтучу амыдыралды эгелээн. Немецтерниң чаашкын дег огунуң алаа-биле Доң хемни кежери кончуг берге турган. Ол тулчуушкунга немецтерниң дириг күжүн, боо-чепсээн, техниказын тодаралып билип алыр ужурлуг берге, дайынчы даалганы коргуш чок эрес-лидими-биле күүсеткени дээш, Селиванов Адачурт дайынының орденинин ийиги чергези-биле шаннаткан.

1944 чылда Селиванов Псков хоорайны хостаар дээш тулчуушкунга киришкен. Ынчан совет дайынчылар чүгле дуне халлап, каш хонуктар дургузунда удувайн турзаа, шылажыр сорулгазын күүсеткен. Оон соонда бир улуг тулчуушкунга Афанасий Алексеевич аар балыгланган. Госпитальга чеди айлар дургузунда эмнедир ужурга таварышкан. Ынчан ийи кулаа дыннавас апарган. Үр эмнээшкиннин сөөлүнде Селивановту госпитальдан үндур бижээш, бүгү назынында ийиги бөлүктүн инвалиди деп шынзылганы тывыскан.

Дайын мурнунда чылларда ол Таңды районга, Кызылга чурттап, ажылдап чораан. Ынчангаш Тывага база катап ээп келген. Инвалид-даа болза, ол аңаа олурбайн, амгы үеде Кызылдың харылзаа белдиринде ажылдап турар.

МЫНЧААР БЕЛЕТКЭЭР

Каа-Хем районда шериг назы четпээннериң ортузунда кижизидилге ажылын чедиишкинниг организастап турар. Аныяктар иштинге шериг-патриоттуг кижизидилгени талазы-биле айтырыгларны ВЛКСМ райкомунуң пленумунга, бюроларынга, чер-черде комсомол эге организацияларының хуралдарынга чугаалажып келген. Районнуң аныяк-өскенин Совет Армиянын хүрээлеңинге белеткээринге ажылдың янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турар. Ылаңгыя аныяк дайынчының район лекториязы хой талалыг, солун үүлдерни кылган. Эрткен чылын шериг-патриоттуг темага 78 лекцияларны номчаан, 69 катап тематиктиг кежээлерни эрттирген. Оларның иштинден: «Кым-даа, үү-даа уттундурбаан», «Дайынчы кызыл туктарның адаанга чыскаалынар» деп кежээлер дыка солун болгулаан.

Ооң-биле чергелештир ажыл-агыйлардан болгаш райондан Совет Чепсектиг Күштериң хүрээлеңинче чоруп турар аныяк өолдарны байырлыг байдал-биле үдээрин доктаамал организастап турар апарган.

А. АЛЕКСЕЕВ.

КОМАНДА ЁЗУГААР

1974 чылдың февраль айда республиканың хамааты камгалалының штавының болгаш өөредилге курстарының ажылдакчылары Каа-Хем районга барып, аңаа хамааты камгалалының талазы-биле тускай шенелде-өөредилге эрттиреринге боттуг дузаны чедирген. Курстарның бүдүүлге өөредилгезинин мастерлерин районнуң тус-тус колхоз-совхозтарынче хуваап чоруткулаан. Олар ажыл-агыйларга баргаш, ында тургустунган ХК-ның штабтарының ажылчорудулгазы-биле таныжып, илереттинген четпестерни чайладырынга, планнарны канчаар тургузарыга практиктиг дузаны көргүскен.

Хамааты камгалалының негелдезин ёзуугаар районнуң ажыл-агыйларында, үлетпүр бүдүүлгелеринде, ниити билигнин ортумак школаларында чорутса чогуур ажылдарының календарь планнарын чогаалып, командаларны тургускулаан. Чижек кылдыр «Ленинчи орук» колхозту ап көрээли. Медээ болган соонда, совхозтуң ХК штавы 30 минута дургузунда чыглы хонуп келген. ХК штавының начальники В. Евтушковтуң командазын ёзуугаар дайынчы белеткелдин командазы бүрүн камгаланыр херекселдери-биле база дүрген чыглып келген. Сандружина хуу камгалалдын херекселдери-биле бүрүн хандыртынган, радиоактивтиг доозунга, бактериялыг бүдүмелдерге таварышканнарга баштайгы дуза чедиринге белен турган. Совхозтуң ХК штавы шенелде-өөредилге үеэзинде дайынчы беленин көргүскен. Өөредилге чоруп турда, совхозка ажыктыг ажылдарны база кылгылаан. Чижээ, мал чеми сөөртүп, одаар ыяш доорап, мал кажааларының көрженин хоорган.

Шенелде-өөредилге «Тиилелге» совхозка база организастыг эрткен. Ынчан ажылагыйга ажыктыг кылдыр мал кыштагларынга 24 тонна сигенни, 12 тонна тараа саванын, 50 тонна силосту, 25 тонна хөмүр-дашты сөөртүп чедирген болгаш 10 тонна үрезинни арыглаан.

Массалыг үзүткаашкынның чепсээнден, камгаланырының талазы-биле 20 шактыг программаны район төвүнден эгелээш, колхоз-совхозтарга чедир организастыг өөренип эртип турар. Маңаа чижек кылдыр «Октябрь 30 чылы» колхозту көрээли. 1973 чылда 20 шактыг программаны 180 колхозчулар өөренип эрткен. Бо чылын 80 кижи өөренип эртер. Колхозта чонну болгаш малды радиоактивтиг доозундан, бактериялыг бүдүмелдерден камгалаарынга эн бүүүн камгаланыр черлерни таарыштыр дерип кылган. Тодаргайлааргa, кезек ханы каскан черлерни, бажыннар подвалдарын кижи камгаланып болур кылдыр эде кылган. Ол ышкаш колхозта ногаа болгаш силос шыгжаар онгарларга кижилер камгаланып болур. Ындыг таварылгада ажыглап болур дуглаглыг кудуктарны казып, туткан.

Районда хамааты камгалалының талазы-биле ажылдар чогуур негелдезинге дүүштүр чоруттунуп турааш дээрзи болуп эрткен шенелде-өөредилге үеэзинде көзүлген. Дайынчы белеткелдиин, организастының районнуң эмнелге, садыг, амыдырал хандырылга черлериниң, «Тиилелге», «Бүрен», «Кызыл тук», «Ленинчи орук» совхозтарның, «Октябрь 30 чылы», «Коммунизмче орук» колхозтарның дайынчы белеткел командалары хөрек кырынга көргүскен.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

Хойжуларже көрнүү

Каа-Хемде «Бүрен» совхозтуң малчыннарының ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымча чок үүлдер ам-даа бар. Үш коданның кажааларын электрижидип каан. Ынчангаш малчыннарның ажылдаарынга, чурттаарынга база өөрениринге эптиг байдал тургустунган. Өске коданнарны ниити шугум дамчыштыр электрижитпээн, ол черлерде хөделдирикчилер салгылап каан. Малчыннарның хой кезин оларны шын ажылдадып билбези-биле олар үргүлчү-ле үреленишкинге таваржып турар. Оон ужурундан малчыннар кудуктан суг алыр арга чок болу бергени-биле малды суг-биле хандырбайн баар.

Оон ынай удаа-дараа үрелин турар хөделдирикчилерни сентедиринге совхоз эвээш эвес акша-хөренгини үндүрүп турар.

Бүгү хойжу коданнарны электрижидерни бүдүүлге-сан-хөө планынга киргенден бээр дөрт чыл болган. Ону күүседир үе келген.

Д. ДАГБА.

Хөй уруглуг иелерни „Иениң алдары“ орденнер болгаш „Иениң медалы“ медальдар-биле шаңнаар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң чарлыы

(Эгеен № 43 «Шында»).

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Валентина Арагчыевна Монгуш — райпо столоваязының ажылчыны.

Чечек Чимитовна Монгуш — Хорум-Дагда яслиниң ажылчыны.

Хуувакай Дембиреловна Монгуш — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Эртине Дамдынчаповна Монгуш — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Стюра Мартан-ооловна Ооржак — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Чыртак Идамовна Сат — таңнылы камгалалының ажылчыны.

Чанзыл Чодуровна Ховалыг — «Сут-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

КАА-ХЕМ РАЙОН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анна Федоровна Нелюбова — Бояровка суурда өг-бүле өөзи.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кымыра Суруковна Бальчирбай—Сут-Бажы суурда өг-бүле өөзи.

Хөвенмей Мышкеровна Чула — Бүрен-Бай-Хаак суурда өг-бүле өөзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чечекмаа Ивановна Саймал — «Совет Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Дил-маа Сааяевна Хемерпол — Сут-Бажы суурда өг-бүле өөзи.

ТАҢДЫ РАЙОН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Модур Көк-Хунаевна Ондар — «Шамбалыг» совхозта ветеринария пунктузунуң эргелекчиси.

Антонина Романовна Сычкина — Владимировка ортумак школазының ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сумуя Сурасовна Бүрбү — «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң ажылчыны.

Клара Доспан-ооловна Куулар — Межегей суурда өг-бүле өөзи.

Лама Лопсановна Шимит — Кур-чер суурда өг-бүле өөзи.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анна Тажибаевна Бумба — Марачевка суурда өг-бүле өөзи.

Чечекмаа Байыртыевна Монгуш — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Дарый Шойзановна Оюн — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Нина Саян-ооловна Оюн — Межегей ортумак школазының ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Вера Трофимовна Ахаева — ССРӨ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Сайзаа Баткаровна Иргит — Владимировка суурда өг-бүле өөзи.

Шаңгыр Кончуковна Монгуш — «ССРӨ-ниң 50 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Өктен-Орусовна Ондар — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

Клара Лакшаевна Оюн — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Ольга Чыгакпановна Тюлюш— С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Зинаида Ниловна Чичулина — С. К. Тока аттыг совхозта ветеринария санитарказы.

Анна Пётровна Чувашева— ССРӨ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Намар Монгушовна Шожап — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анчимаа Донгаковна Көкоол — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Донгак Кенденовна Сүрүнмаа — Эйлиг-Хем суурда өг-бүле өөзи.

Чинмак Түлүшовна Хоюгбан — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Федосья Булан-ооловна Долгар — Ак-Талда медпункт санитарказы.

Александра Түлүшовна Колаа-Сүрүн — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Роза Донгаковна Натпит-оол — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Анай Сандаковна Санаа — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Биче-ооловна Сарыкай — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Хоойларак Комажиковна Серен — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

ЭРЗИН РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Норбу Севээновна Дамба-Хоо — Эрзин райпозунуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ильма Хуураковна Чигжит — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чылбакай Лопсановна Балган — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Балчытмаа Демирээевна Додук — ажылчы чоннар депутаттарының район Соведининиң күүскомунук ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Самаа Лопсановна Ланзыы — Эрзин ортумак школазының ажылчыны.

Мария Кенниковна Саян — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Хандымаа Дазааевна Хорлуу — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кима Бомбоевна Артаева— Эрзиннің школа-интернадының кижизидикчи башкызы.

Анай Лопсановна Дупчур — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Суваан Төмүровна Куулун — районнуң харылзаа белдириниң почтачызы.

Анна Шараповна Күнчүн— «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң
Секретарь
С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1974 чылдың январь 25.

Совет Тыванның 30 чылынга

СӨСТҮҢ КҮЖҮ-БИЛЕ

«Күдерек акыйның дүшкен аалынга-ла кижилер ала-чайгаар сырлып келир чүве чоораан. Ол акый илеткел кылып турда, кургаг сыра чечектелип, чыткан чудук аңдарлып турганзыр ийин. Мээн угаан-бодалым киреринге Күдерек акыйның илеткелдери кайгамчык ачылыг болган чүве. Билбес чүвемни Күдерек акыйның илеткелинден дыннап, билип алыр чордум. Өзулуг илеткелчиниң чеченмерген чугаазын тулган ыраажының үнүнге деннексээр мен!» Хоочун лекторнуң, оон буянныг ажыл-ижинин дугайын чогаалчы Монгуш Кенин-Лопсан мындыг чылыг сөстер-биле сактып бижип турар. Чогаалчының бо каш одуругларындан безин алгаш көөрге, илеткелчи кижи чедингир, мерген сөстүң дузазы-биле кижи бүрүзүнүң сеткилсагыжын кыысын, угаан-бодалын байыдарынга маргыш чок улуг ужур-дузалыг ышкажыл. Лекторнуң ажылы нарын болгаш берге, чоңга хүндүлүг. Владимир Ильич Ленин лектор кижинин ажылын ан-не бедии-биле үнелеп чоораанын билир бис.

Бистин республиканың лекторлары Совет Тыванның 30 чыл оюн чедиишкиниг демдеглээринге база белеткенип турар. «Билиг» ниитилелиниң Кызыл хоорайда, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарда организациялары лекцияларның санын көвүдүр болгаш шынарын бедидер дээш, кеску хемчеглерни ап турарын демдеглээр херек.

Чоокта чаа «Билиг» ниитилелиниң баштаар чериниң хуралынга юбилейлиг чылда чон ортузунга лекция пропагандазын улам калбартып чорударын, юбилейге тураскааткан лекцияларның тематиказы чугаалажып көрген.

Районнар төпереринге, колхоз, совхозтарга, малчыннар, кадарчылар ортузунга, үлетпүр бүдүрүлгелерге, албан болгаш өредилге черлеринге Совет Тыванның 30 чылынга тураскааткан болук лекцияларны номчуурун планнаан. Лекторларга, политинформаторларга, агитаторларга дузаламчы кылдыр «Тыва социалистиг нацияның тургустунганының төөгүзү», «Совет Тыва», «Ленин пролетаржы интернационализмнин дугайында», «Совет Тыванның улус ажылагыйының моон соңгаргы хөгжүлдези» дээн ышкаш темаларга лекцияларны ажылдап кылыр. Оон-биле кады пропаганданың лекторий, кинолекторий, радиолекторий, диспуттар, кежээлер, аас журналдары, конференциялар ышкаш янзы-бүрү хевирлерин ажыглаары болгаш бедик деннелге тургузары база чугула черни эзлеп турар.

Лекцияларның чүгле санын көвүдүрүп бодавайн, шынарын бедидерин чедип алыры чугула. Ынчангаш апрель айда «Лекция пропагандазының шынары болгаш дээштин» деп хүн айтырыглыг республиканың «Билиг» ниитилелиниң баштаар чериниң пленумун эрттирер.

Районнарның «Билиг» ниитилелдериниң ажылынга, бүгү лекторларга теоретиктиг болгаш методиктиг дузаны доктаамал чедирер талазы-биле эртем-методиктиг чөвүлелдер улуг рольду ойнаар ужурлуг. Ынчангаш чоокта чаа ниитилел-политиктиг, шериг-патриоттуг, хоойлу-дүрүм билиглерининиң эртем-методиктиг чөвүлелдериниң ажылын «Билиг» ниитилелиниң баштаар чериниң хуралынга тургузуп, юбилейлиг чылда чон ортузунга лекция пропагандазының талазы-биле кылып чорудар ажылдарны тодаргай чугаалашкан. Моон соңгаар эртем-методиктиг чөвүлелдер районнарның «Билиг» ниитилелдериниң, янзы-бүрү эртемнер аайы-биле секцияларның ажылынга боттуг дузаны чедирер апаар. Оон аңгыда апрель айда делегей байдалынын, а июль айда интернационалчы болгаш патриотчу кижизидилгенин темаларынга номчуп турар лекторларның семинарлары болуп эрткилээр.

Хөй национал дыг совет өгбүленин составынга бактаап киргининден бээр бистин республиканың улус ажыл-агыйында, культура тургузуушкунунда чедиишкиннерин болгаш янзы-бүрү аймак-сөөк улустарның найыралдыг кады ажылдажылгазын амыдыралчы сөстүң күжү-биле маса чоңга пропагандалары — хүндүлүг сорулга.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК,
республиканың «Билиг» ниитилелиниң баштаар чериниң референтизи.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

НАЙЫРАЛДЫҢ БОЛГАШ ТАЙБЫҢНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫ

Кара далай эриинде Пицундада дээр улуг эвес суурнуң ады сөөлгү хүннерде делегейниң бүгү солуннарының арыннарында парлаттынып келген. Ол солуннар арыннарындан Европаның эң чаа төөгүүнүң өредилге номунче шилчиир дээрзи чугаа-даа чок болбайнаан. Оон бүгү үндезини-даа бар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле Франция Республиканың Президентизи Ж. Помпидунуң Пицундага ужуражыышкыны Совет Эвилели биле Францияның арызынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдеринге чүгле эң чугула үечада эвес, харын-даа бүгү Европа дишке чаа, тайбың болгаш идекелдиг байдалды тургузарынга база чугула болуушкун-дур.

ССРӨ биле Францияның арызынга харылзаа чүгле оларның боттарынга чугула эвес бооп турар. Ындыг харылзаалар аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелерге үеткүнелдиг кады ажылдажып болурун база көргүспүүнаан, өске күрүнелерге сорук киирикчи үлегер-чижек бооп турар. Ынчаарга ССРӨ биле Францияның арызында кады ажылдажылга дээрге, хөй талалыг бооп турар. Эң ылангыя экономиктиг харылзааларының түңнелдери оваа солун: 1973 чылда француз-совет садыгның ниити хемчээли мурнундагы чылга деңнээрге, оон 40 хуу калбарган! Пицундага болган ужуражыышкын ийи чурттуң арызынга ажыктыг экономиктиг харылзааларны улам калбартырынга идиг болуру чугаа чок—деп, «Эко», «Ново журналь» болгаш Францияның үлетпүр-бүдүрүлге бөлүктерининиң өске-даа солуннары ындыг түңнелди кылып турар.

Ийи чурттуң удуртукчуларының бо ужуражыышкыны политика талазы-биле база улуг ужур-дузалыг бооп турар. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хөрөнгүдүр белеткеп эртиреринге француз-совет кады ажылдажылга улуг рольду ойнааны билдингир. Францияның Президентизи Парижче ужудун чоруурунуң мурнунда парлалга төлөолекчилеринге Пицундага ужуражыышкын үезинде ол чөвүлел хурал дугайын дыка үр үе иштинде чугаалашканын медеглээн. Ол эгелээн ажыл-хереги улам бурунгаарладыр төлөөде, талалар боттарының эдлээнде аңаа дорт киржилгези-биле идиг кылыр апаар деп Ж. Помпиду чугаалаан. Ынчаарга Франция канчаарыл дээрге, Европаның экономиктиг бөлүглениишкининге болгаш бистиң чаржалажыр күрүнелериниске-даа салдар чедирип турган, аңаа идиг кылыр апаар бис деп ол база айтыткан.

Пицундага беседалар үеинде делегейниң өске-даа чугула айтырыгларын — Чоокку Чөөн чук дугайында айтырыгны, КНО-нуң Кол Ассамблеязының ам болур сессиязының ажылының болгаш өске-даа айтырыгларның дугайын база көрген. Бо талазы-биле ССРӨ-ниң болгаш Францияның удуртукчуларының арызынга санал-онал, бодалдар солчуушкуну найыралдыг, боттоттарынга идегежир, ажыт-чажыт чок, боттуг байдалга бооп эткенин демдеглээри база чугула. Ол факт-барымдаа дыка улуг ужур-дузалыг. Херектиг ужуру болза, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга удур кижилер, эң ылаңгыя НАТО-нуң бөлүктери Пицундага ужуражыышкынының мурнуу чарында Францияның болгаш Барының чүктүп өске-даа чурттарының хөй-ниитизиниң сагыш-бодалын будулдурары-биле советфранцуз харылзааларда бирле түүл таарышпайн турар дээрзинин дугайында хоп-меге дамчыыр чугааны нептерединн оралдашканнар. Пицундага болган ужуражыышкын политика талазы-биле ындыг хоозун чулчуруушкунуң үндезин чогун херек кылында бадыткап көргүскен.

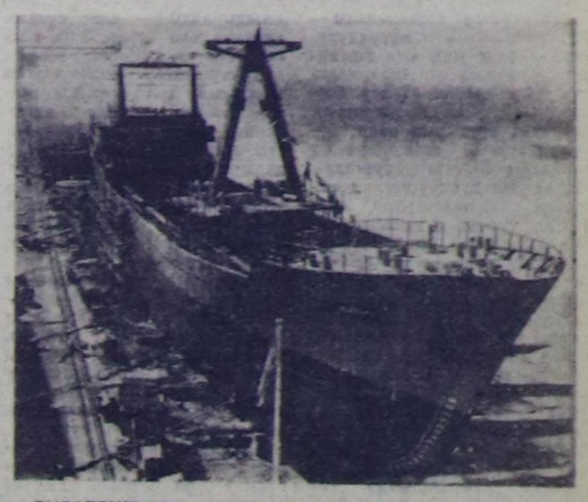

БУДАПЕШТ. Венгрияның судно болгаш кран кылыр заводунуң Андялфельд верфизинге Совет Эвилелиниң чагыын өзугаар ылган 1.500 тонна ишкир «Рапла» деп (чурукта) далайга эштир чүүк суднозун сугже киирген.

МТИ — СЭТА-ның фотозу.

БУРУНГУ ИМПЕРИЯНЫҢ ОТТУУШКУНУ

Эфиопияның ажылчы чоннарының март 7-ден 11-ге чедир бүгү чүртту хаара туткан бүгү-ниити ажыл-соксадыышкынын эфиоп солун «Аддис суар» «Чаа келир үеже, эжикти ажыктан төөгүлүг неделя» деп адаан. Хуу бүдүрүлгелериниң болгаш дыка хөй күрүне албан черлериниң 100 мун ажыг ажылдакчылары Эфиопияның профовилелдер конфедерациязының удуртулгазы-биле ажыл төлевири улгаттырарын, амыдыралдың деңнелин бедидерин болгаш боттарының эрге-шөлөөзин хоойлу-дүрүм өзугаар хандырарын чедип алыр сорулга-биле чаңгыс эптиг фронт-биле ажыл соксадыышкынын кылган.

Ажыл соксадыышкынының мурнунда шеригге болгаш флотка-даа дүвүрөөзин, студентилерниң үймээзин болган, школа башкылары болгаш хоорай транспортунуң ажылдакчылары-даа ажылын соксаткылаан. Массалыг шимчээшкин өртек-үнениң аартаанынга удурланыышкындан, ажыл төлевирин улгаттырарын негөриндеи эгелээш, политиктиг амыдыралды калбаа-биле демократчыдары, социал реформаларны кылыры болгаш чүртүүн экономиктиг амыдыралынга феодалдыг харылзааларны үзүткаары дээш калбак шимчээшкинче шилчээн. Чер бөмбүрээнин кырында эң-не эрте-бурунгу күрүнелерге хамааржыр Эфиопия, Африкага болгаш делегейниң өске-даа диптеринге колониалдыг империяларның буступ дүжүүшкүнүүн түңнелинде социал деңшилгениң оруу-биле ниити шимчээшкиндеи төөгүүнүң чамдык байдалдарының үржүүндан сөөлгү он чылдарда хожудап чыдып калган. Эфиопия күрүне шаанда даштыкы эжеделчилерге удур кадыг-дошкун демиселге бодунуң хамаарышпас чоруун чаалап алган-даа болза, экономиктиг болгаш социал хөгжүлде талазы-биле көзүлдүр-ле хожудап турар.

Аристократтарның, чер эзлери байларның эрге-ажыктарын камгалап турган мурнудагы чазак массалыг шимчээшкин болганының түңнелинде дүшкен, а оон орнунга Энделкачеу Маконненге баштаткан чаа чазак тургустунган, шеригге командылалында элээн чаартылгалар болгулаан. Профовилелдериниң кол-кол негелделерин хандырган. Күрүне аппарадынга болгаш суд системазынга чаартылгаларны кылырын, а ол ышкаш хамаатылардың эргелерин хандырар талазы-биле хемчеглерни алырын император I Хайле Селассие улуска кылган кыйгырыында айтыткан. Императорнуң айтыышкынын өзугаар конституцияны эде көөр талазы-биле түскай конференцияны чыылдырарынга белеткел эгелээн. Ол конференция алды ай хуусаа иштинде киирер саналонналдарны ажылдап кылырын дооскан турар ужурлуг.

(СЭТА).

ИРАН ТАЙЫЛБЫР БУЛУҢУ

Совет Эвилелиниң Иран-биле кызыгаары мурнуу чүкте далай болгаш курган чер таварты ийи чартык муң километр шөлүүн чоруткан. Иран Азияның бурунгу күрүнеи болур, ону 1935 чылга чедир Персия деп адап турган. Бодунуң бактаап турун келгининден бээр 2500 чыл оюн эрткен чылын демдеглээн.

Иран 1648 муң дөрбелчин километр шөлдү эзлеп турар. Девискээриниң чартык кезии даглар болгаш ховулардан бүткен. Чурттакчы чону 30 миллион кижи ажыр турар. Оон 50 ажыг хуузу персилер. Ында азербайджаннар, туркменнер, армяннар, курдылар база чурттап турар.

Иран — конституциялыг монархия. Баштайгы орус революцияның салдары-биле өөскүп үнген иран революцияның (1905—1911 чылдар) үезинде конституцияны ажылдап кылган. Күрүне болган күүсекчи эрге-чагырганың баштыны шах (хаан) болуп турар. Ол премьер-министрни болгаш чазакты томуйлап, иран парламентиниң хүлээп алганы хоойлуларын бадылаар.

Чурттуң нефть үлетпүрүн национализастаары дээш демиселди баштап, монархияны кызыгаарлаар дээш, аңаа удур туржуп турган М. Моссадыктың чазаан 1953 чылдың августа дүжүргениниң соонда бүгү-ле политиктиг партияларны хорудаан. Ажылчы чоннарның калбак массаларының эрге-ажыктарын камгалап турган Иранның улусчу партиязын 1949 чылда-ла хоойлудан дашкаар кылдыр чарлап каан. Оон эгелээш-ле партия чажыт байдалче кирген.

Иранның экономиказында чугула черни нефть тывыжы эзлеп турар. Ниити национал продуктута оон 27 хуузу кирип турар. Нефть тывыжы америк, англи, голланды, француз монополияларның, а ол ышкаш Барыын-Европаның нефть кампанияларының холунда мөөнеттингеи. 1951 чылда тургустунган иран национал нефть компаниязынга нефть тывыжының үүгле 1 хуузу хамааржыр турар.

Хамаарышпас национал экономиканың үндезини болур аар индустрияны чуртка тургузарынче Барыын үүктүн капиталистиг чурттарын хаара тударын Иран чартык чүс чыл дургузунда оралдажып келген. Ол чурттарның чазаатары янзы-бүрү чылдагааннар-биле Иранга аар индустрияның бүдүрүлгелерин тудуп бөөрөнде ойталааннар, үүге дизе монополистер чиик өртектиг чиг-этти бөөр чурт кылдыр ону арттырарын күзөннер.

Улустар аразынга тайбыңныы болгаш найыралдың ленинчи политиказын амыдыралга чайгылыш чок боттандырып турар Совет Эвилели Иранга хамаарыштыр оон өске быжыг турушту эзлеп турар. Совет-иран харылзаалар 1921 чылда чардынган найырал дугайында көрөө өзугаар чоруп, кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылга быжыгын турар.

Совет экономиктиг болгаш техниктиг дузаламчының ачызында туттунган чамдык бүдүрүлгелер болгаш объектилер ажыглалда киргилээн. Национал аар индустрияның баштайгызы — Исфаханның металлургия заводу 1971 чылда баштайгы шүйүү берген. Эрткен чылын Эрак хоорайда машина тудуушкунуңуң заводу ажыглалга кирген. Оондаа өске кылдыныр турар үүлдер хөй.

Бистиң чуртувус-биле найыралды болгаш кады ажылдажылганы Иранда аажок үнелеп турар. Премьер-министр А. Ховейда эрткен чылын чүве чугаалап турган, мынча дээн: «Улуг кожавыс— ССРӨ-биле ак сеткилдиг болгаш чаагай харылзааны тудуп турар бис, ону моон соңгаар-даа хөгжүдеринге быжыг бүзөлдиг бис».

1972 чылдың октябрь айда Иранның шахы М. Р. Пехливиниң Совет Эвилелинге албанның аян-чоруун кылып келгени совет-иран харылзааларны быжыглаарынга улуг ужур-дузалыг болган. Ол аян-чоруктуң үезинде ССРӨ-ниң болгаш Иранның аразынга экономиктиг кады ажылдажылганы хөгжүдер дугайында он беш чыл хуусаалыг көрөө чардынган.

Экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга көрөө өзугаар хөгжүп турар.

Чили патриоттар-биле эп-сеткил каттыштырылгазы

● **ПРАГА.** Луис Корвалан болгаш өске-даа чили патриоттарга хамаарыштыр чили фашистиг хунтаның белеткен турары аажылаашкынынга шиитпирлиг-биле удурланыр, оларны доп-дораан хостаарын негеп тур бис. Ындыг бодал чүгле бистиң партия организациязының коммунистериниң эвес, харын бистиң районнуң ажылчыннарының, Чехословакияның бүгү ажылчы чоннарының бодалы, негелдеги болуп турар деп, ЧКП-ниң «Прага-9» деп районда комитениң бирги секретары Эмил Мертл СЭТА-ның корреспондентизинге интервьюзунга медеглээн.

● **ХЕЛЬСИНКИ.** Чилиниң Коммунистиг партиязының чиңгине секретары Луис Корваланы болгаш хоругдалда турар өске-даа кижилерни хостаарын, шериг хунтазының ханныг үүлгедиишкиннерин соксадырын Финляндияның ажылчы чоннары шиитпирлиг-биле негеп турар. Парламентиниң депутады, Финляндияның Коммунистиг партиязының идепкейлиг ажылдакчызы Э. Лайне ол дугайын СЭТА-ның корреспондентизинге берген интервьюзунга чугаалаан.

● **ЛОНДОН.** Чилиниң шериг хунтазы-биле дипломаттыг харылзааларны үзерин чили улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының британ комитеди англи чазактан негээн.

Ол комитеттиң кежигүннери Англияның премьер-министриниң Даунинг Стритте ажылдаар чериниң чанынга чыскаад кылган. Чилиниң шериг хунтазы-биле дипломаттыг харылзааларны үзерин, Чилиде хоругдалда турар бүгү кижилерни хостаарын чедип алырын, фашистиг эргечагырга-биле садыг харылзаазын болгаш аңаа кадыгдаа дуза чедирерин шуут соксадырын негээн плакаттар, лозунгнарны чыскаалганнар тудуп чораан. Чили патриоттарга материалдыг дузаламчыны көргүзерин олар негеп турган.

● **БАГДАД.** Делегейниң чуруктулар эвилелиниң күүскомунуң аңаа эрткен хуралының кижикчилери чурттуң демократтыг күштерининге удур чили шериг хунтазының үүлгедин турары ханныг дерзин чоруун болгаш массалыг потеп-сүрүүшкүннерин шиитпирлиг-биле буруу шапкан. Чили улустуң фашистиг шериг хунтазынга удур демиселли-биле эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарынче база хоругдалда патриоттарны хостаарын чедип алырынче делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизин кыйтырган.

ССРӨ-БИЛЕ АКЫ-ДУҢМА НАЙЫРАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). ЧССР-ниң партия-чазак делегациязының ПУР-га чораанының дугайында кады кылган дыңнадытны ында парлаан. СЭКП-ниң чайгылыш чок тайбың политиказын ПУР болгаш ЧССР бедии-биле үнелеп, делегейниң дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунуң киирип турар үлүүн база үнелеп турарын ол документтиде демдеглээн.

Совет Эвилели-биле — социалистиг кады ажылдажылганың кол күжү-биле акыдуңма харылзааларны хөгжүтпүшаан, Польша болгаш Чехословакия СЭКП-ниң XXIV съездининиң ажылдап кылганы Тайбың программазын боттандырарынга моон соңгаардаа идепкейлиг киржир деп документтиде демдеглеп турар.

БКП ТК-ның пленуму

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленуму аңаа болуп эрткен.

Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн улам ыңай бедидер дугайында айтырыгны чугаалажып көөрү-биле Болгарияның Коммунистиг партиязының конференциязын бо чылдың март 20-де эрттирерин пленум шиитпирлээн.

Конференцияга илеткелди БКП ТК-ның бирги секретары Тодор Живков ылыр.

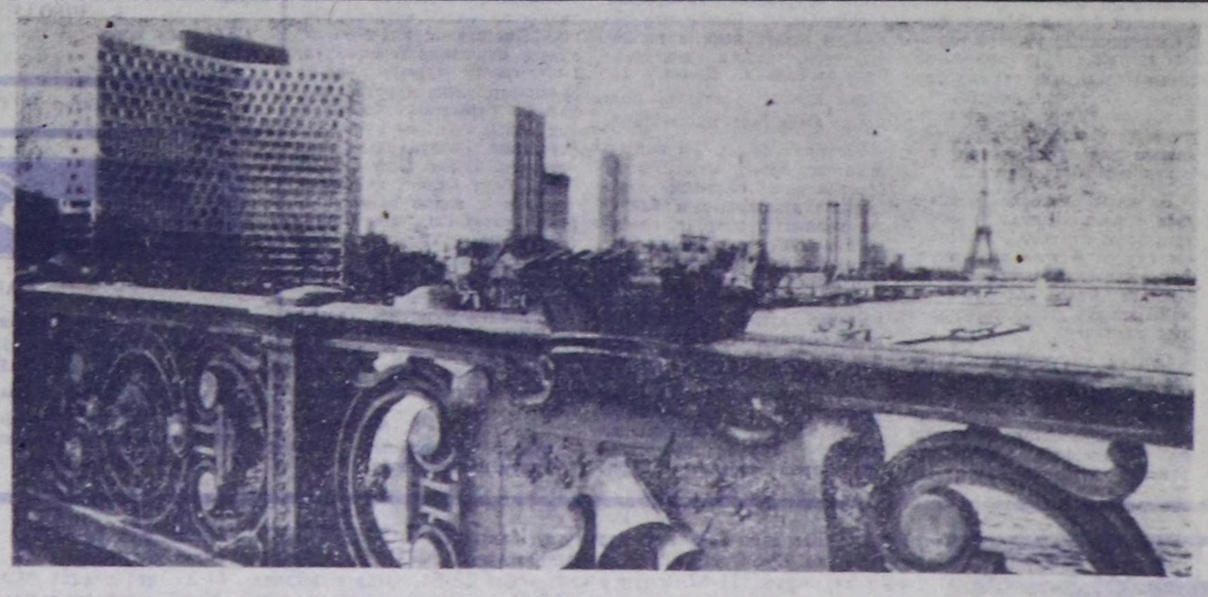

★ ★

Эйфел суургазының барааны... Француз найысылал ол чок болза, солун эвес апаар. Чоокка чедир-ле оон кырындан хоорайны шуптузун тода көрүп болур турган: ол «бединиң» талазы-биле деңнежир чүвези чок турган. Ынчаарга сөөлгү чылларда оон-биле чаржалажыр фирмаларның болгаш албан черлериниң 200 метр бедик бажыңнары көстүп келгилээн. Ол бажыңнар Парижтиң найгамчыктыг чараш өөр-хевирин көзүлдүрле өскертип турар апарган.

Камера Пресс-СЭТА-ның фотозу.

★ ★

БУРУНГУ-ДААА БОЛ, ЧАЛЫЫ ХООРАЙ

Эстониянын найсылалы — Таллин Балтий мугулдурунун эриинде муң чыл иштинде туруп келген. Шаг-шаандан бээр эткен үелер боттарынын овур-хевирлерин хоорайда арттырып каан: бурун шагнын шивээлериниң ханалары болгаш суургалары, дээрже дүндүштелип үнгүлээн адагаштарлыг, куурарган хүрээлер, кызыы болгаш дыйлагар кудумчужугаштарда даш хавактары-биле барык үскүлежир чеде берген тургулаар бажыңнар, кадыр-бедик крышалар кырында угуулзалап сиялбээн демир кааталгалыг салгын айтыкчылары кижиниң караанга бо-ла илдиге бээр. Дыка хөй бажыңнарнын ханаларында даштан кылган самбыраларда: «VIX түс чылдың тудуг тураскаалы. Күрүнеин камгалалында турар»—деп, бижип каан болгулаар.

Таллинни музей-хоорай деп үргүлчү адап турар болгай. Ынчалза-даа, ону мынча деп адаанын дыңнааным санында-ла, ындыг эвес деп, аңаа удурланыксаам кээр кижи мен. Чок, эрткен түс чылдардан хоорайда артыын калган кайгамчыктыг тураскаалдар дээрге, туристер көрүп дээш тургускан өлүг делгиирлернин музейдө чыындызы эвес-ле болгай. Ортаакы вектин үеинде туттунган кудумчужугаштарда, эрте-бурун шагнын бажыңнарынын ханалары-биле каастаттынган Тоомпеа дээр бедик тейде-даа амыдыралдың изиг судалы үргүлчү хап турар. Эрги болгаш чаа түүлдериин: кызыы кудумчугаштар биле делгем шөлдериң-даа, ортаакы вектин бажыңнары-биле амгы үениң улуг кезектерден эптеп туткан хөй каът бажыңнарынын-даа кайгамчыктыг эптиг-чараш кылдыр кожахелбээ туттунганы Таллиннин чараш-чаагай чоруунун чажыттарынын бирээзи-дир дээрзи чугаа чок.

Хоорайда мээң дыка-ла ынак черим — Тоомпеа тейде ажык шөлчүгеш бар. Моон далай дыка тода көстүр, хат-салгын ол бедик черже арыг агаарны эстедип эккеп турар. Моон ырак-узак черлерже эштип чорупкан судноолар илдең көстүп турар.

Таллин — ажыл-ишчи хоорай түве. Таллиннин бүдүрүлге черлериниң демдээн хаккан продукцияны делегейниң 90 чурттары ап турар. Ол дээрге, электри моторлары, чер казаар хөй ускууштуг экскаваторлар, янзы-бүрү электри болгаш радиоприборлар, шил, тудуг материалдары, концерт рояльдары, радиолалар болгаш өске-даа хөй-хөй түүлдер-дир.

Адаанда, Тоомпеа тейниң солагай талазында, хоорайның эң-не аныяк району — Мустамяе чаптыла берген чыдар. Келир үеним төөгүчүлери эстон найсылалдың төөгү демдеглелинде ол район дугайын эң-не баштай 1962 чылда айыткан дээрзин бижиирлер. Ол үеден бээр Таллиннин муң-муң өг-бүлелери оон кайгамчыктыг таарымчалыг чаа квартираларны алган. Районнуң чурттакчыларынга таарымчалыг болзун дээш кинотеатрларны, магазиннерни, школаларны, кафелерни болгаш ресторанларны, амыдыралдың янзы-бүрү хандырылга черлерин база туткан. Эстониянын чеди дээди өөредилге черлериниң улуу бооп турар Таллиннин политехниктиг институдунуң студентилериниң хоорайжыгажы база-ла ында. Мустамяе ам-даа немештир туттунмушаан, а дараазында ээлчегде чаа чуртталга району — Ласнамяе тургустунар дей берген.

Кижилерде ышкаш, хоорайларда база-ла байырлал идикхевин кеткеш, сеткил-сагыжынга киир хөглээр байырлалдары база тургулаар болгай. Таллиннин ындыг хүнү база бар. Ону ыры байырлалы дээр. Ол хүн байырлалдың киржикчилери бүгү хоорайны кезип, байырлыг чыскаал-биле, эртерлер. Олар айыраң-чайт, өң-баазын национал хептерин алдын-мөңгүн чинчилер, дадаазыннар-биле каастап тургаш, кедиг алгаш, ол байырлалга кээрлер. Оларнын оруу — Ыры шолунге барып доктаар. Ында эстраданы тургускан. Оон девискээринге 35 муң кижиден тургустунган ыраажылар бөлүү — хор чайлыг сына бээр. 200 муң ажыг көрүкчүлер ажык дээр адаанда салган сандайларга олуруптар. Ыры хүнү бадыр, орай дүнеге чедир чаңгыланып кээр.

Ындыг-даа болза; мен Таллиннин хүн-бүрүде бүдүрүп турар ажыл-херээ дээш аңаа дыка ынак мен. Ынчан-на хоорайның кылып берип турар түүлдери, оон талантылыг кижилериниң хөй янзы иштери ыяк тодаргайы-биле көстүр.

Таллин—чүнү-даа кылып шыдаар уран-шевер холдуг кижилерниң, дыка хөй профессиялыгларның хоорайы-дыр. Эстониянын үлетпүрүнүн бүгү продукциязының 40 ажыг хуузун найсылалдын бүдүрүлгелери кылып үндүрүп турар.

Таллин — республиканың культуразының болгаш эртеминиң төвү. Республиканың Эртемнер академиязының 20 эртем-шинчилел институттарының хөй кезии ында туруп турар. Энергетика институдунда республиканың энергия курлавырларын бүгү талазы-биле шинчилеп, оларны эң-не долузу-биле ажыглаарының аргаларын ажылдап кылып турар.

Химия институдунуң ажылдакчылары Эстониянын колла бойдус байлаа — сланецтерни капчаар ажыглаарының айтырыгларын шиитпирлеп турар. Эң-не аныяк эртем албан чери — кибернетика институдунда улуг болгаш солун шинчилел ажылдарын база кылып турар.

Таллин — театрга шуут хандыкшаан болгаш музыкага долузу-биле бердинген кижилериниң хоорайы. Ийи шин театрының, Күрүнеиниң опера болгаш балеттиг академиктиг театрының, концерт филармониязының аалдары кажан-даа куруг турбаан. Чамдык шиилерни көөрде, билеттерни неделя, а чамдыкта харын-даа оон эрте садып алыр ужурга таваржыр.

Мен бодумнуң хоорайымның дугайын чугаалаарынга дыка-ла ынак кижи мен. Мен хөлүн эрттир хөөрей бээриндеи сезиниимде-даа, Таллиннин эң узун назылыг кыргаының дугайын чугаалавайн барып чер-ле шыдавас-тыр мен. Ол 550 харлыг. Ону эрги шагда ышкаш ол-ла хөвээр — Вана Тоомас, тодаргайлаарга — Кырган Тоомас деп адавышаан. Ол делгем шляпалыг, холунда узун сыптыг балды туткан бичии кижи, эрте-буруңгунуң Ратушаазы — хоорай чагыргазының бажыңының бедик суургазының кырында чурттап турар. Аңаа бүгү Таллин дыка тода көстүп турар, ынчангаш хоорайның кижилери тайбың, күш-ажылчы амыдырал-биле чурттап турарын ол ыяк билир. Оон ыңай ол ук хоорай улам өссе-даа, чер-ле кырывайн турарын база кымдан-даа артык билир.

Тамара ТОМБЕРГ,
ПМА-ның корреспондентизи.

ТАЛЛИН.

ЧУРУКТА: Лопе де Веганың «Сыйбың уруг» деп комедиязындан көргүзүг. Режиссёру — Е. Радомысленский, чурукчузу — А. Окунь. Рольдарында: РСФСР-ниң алдарлыг артизи Т. Конюхова (Финея) болгаш артист Т. Совчи (Клара). Т. Конюхова «Баштайгы өөрүшкү», «Аңаа эвес чай», «Хостуг чаңныг» деп киноларга ойнаан.

М. СТРОКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Солун кежээ

„ЧЕ БЕ, УРУГЛАР“

Кызылдың № 9 школазының улуг залында ол кежээ кижи-даа арбын-на болган. Ада-иелер, башкылар, өөренникчилер холуй олурупкан. Изигизиг, адыш часкаашкыннары, дескел чок хөглүг каткы, эштерин хей-аът киргеи чылыг сөстер чаңгыланып-ла турду.

7—8 класстарның өөренникчилери «Че бе, уруглар» деп конкурска киржип, аразында маргыжып турары бо. Башкылар болгаш ада-иелериң төлээлекчилериниен тургустунган жюри ол ургларнын мурнунга айтырыгларны улаштыр салып, онаалгаларны берип-ле тур. Оларны харыылаары, күүседири ындыг-ла амыр эвес. Борта тиилекчи бооп үнер дизе, делегейнин хөрээженнер хүнү—«Март 8-ти кажандан бээр байырлап турарыл?», «Совет Эвилелиниң Маадырлары — баштайгы ужудукчу-хөрээженнер кымнарыл?», «Тывада Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары кымнарыл?» дээн ышкаш айтырыгларны дүрген, шын харыылаар ужурлуг. Оон соонда ырлаар, танцылаар, шүлүк чугаалаар; ногаалардан салат кылып, шай хайындырар; ойнааракты хепкерип, бажын дыраар; саазын чечек кылыр; кайы-бир кижиге байыр чедирген сөс чугаадыр онаалгаларны күүседир.

14—15 харлыг ургларның чиге, дорт харыыларын, боттывынгыр күүселделерин жюри кежигүннери чогууру-биле үнелеп, шиитпирлерни саат чок үндүрүп-ле турду. Ынчалза-даа аъш-чем 'белектээринин талазы-биле маргылдаалар эгелээн соонда, жюриниң ажылы нарыыдай берген. Чижээ, Люда Вагаева морковь, соғуна болгаш дагаа чуургазындан кылган саладын чечектер-биле аажок аянныг каастапкан, Света Полунина биле Жанна Гончарова оон база чыдып калбаан. А ургларның ындамында хайындырган шайлары бургуткайныг, залда чыылганнарны чаагай чыды-биле айдызай берген. А кымның тиилээнин тодарадырда, чүгле оон дүргенин эвес, белектээн чемнин амданын, аяк-таакта салган аян-хевирин база көөр болгай.

Уруглар боттарының бажыннарынга даразын, аргаан хептерин ойнаарактарынга кедирип, оларны чыылганнарга көргүзүп турда, адыш часкаашкыннары улай-улай диңмиреп, эн шеверлерни тыварынга берге айтырыгларны база тургускулаан.

Конкурска киришкен ургларның тывынгыр-сагынгырын, аваңгыр-кашпагайын, эштиг-эвиленин чыылганнар магадап, кижи бүрүзүн мактап турган. Ынчалза-даа жюри кежигүннери хүлээлгезин күүседип, чедиги классчылар Жанна Гончаровны, Люда Вагаеваны, 8-ки классчы Таня Козулинаны тиилекчи кылдыр чарлап, түс-тус белектерни оларга тывыскан.

Бо школаның башкылар коллективи өөренникчилериниң ада-иелери-биле хүн бүрү быжыг харылзааны тудуп, ургларның өөредилгезиниң болгаш кижизидилгезиниң айтырыгларын демнии-биле шиитпирлеп турар.

Бо «Че бе, уруглар» деп конкурсту организастап, эрттиреринге башкылар, өөренникчилер баш удур белеткеннип, ада-иелерни киириштиргеи. Конкурс чүгле солун кежээ бооп эткен эвес, а школабиле хөй-ниитиниң харылзаазын улам быжыглаарынга дөгүм болганы чугаажок.

Эки эгелээшкин чаагай оруун уламчылаарын, мындыг конкурстар, маргылдаалар школаларга удаа-дараа эртип турарын күзеп турар бис.

В. КИРЬЯНОВА,
школада ада-ие комитединиң даргазы.

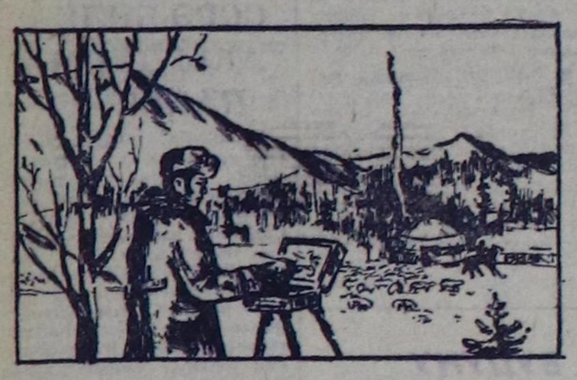

Ю. Толмачевтуң «ХОСТУГ ШАКТА» деп чураан чуруу.

БАЖЫҢДА ФИЛАРМОНИЯ

«Донецуголь» комбинатта инженерлеп ажылдап турар В. Е. Линникти башкылында беш муң пластинка бар. Оон ол чыындызында янзы-бүрү үелериниң болгаш чурттарның авторларының чогаалдары кирип турар. Бахтың болгаш Бетховенниң-даа, Мусоргскийниң болгаш Чайковскийниң-даа, Шопениң болгаш Моцарттың-даа чогаалдарын, совет ыраажыларының болгаш «Ла скаланың» мастерлериниң-даа күүселдеи-биле операларның долу пластинкаларын оон дыңнап болур.

Виталий Ефимовични шаанда шерпг музыкантызы чораан ачазы музыкага хандыкшыткан. В. Линник студент тургаш Киевтиң политехниктиг институдунуң болгаш Киев филармониязының музыка лекторийлериниң дыңнакчызы турган.

Ам ол инженерниң квартиразы онза хевириниң филармониязы апарган. Оон өңнүктери, музыка школаларының башкылары, область филармониязының артистери-даа ховар дээн пластинкаларны дыңнаар дээш бо-ла чедип кээрлер.

И. БУРИНДА,
СЭТА-ның корр.

ДОНЕЦК

ХООРАЙДА ЧЕРЛИК ӨДҮРЕКТЕР

Час... Миллион чурттакчылыг Омскиниң чону ол хоорай «чурттуг» куштарның—черлик өдүректериниң изиг оранга чартык чылда «аян-чоруундап» ээп кээрин четтикпейн манап турарлар. Олар хоорайның дал ортузунга, Ленинград шөлү-биле кожа чурттап чаңчыкаанар. Ында Иртышты кешкен көвүрүг чапында, хоорайның автомобильдер чоруур топ оруундан беш-ле метрде хыргыыштыг делгем хол — оларның чурту-дур. Омск сөөлгү чылдарда дыка калбарып, өскениниден ол хол хоорай ортузунда апарган. А аңаа чаңчыкан еуг куштары көжер хөңү чок болган: олар уларны тудуп, оолдарын өстүрүп, оларны дан бажында ховушөлдерже ужарынга өөредип турарлар.

Куштар боттарының төрээн черинге дыка шынчы деп эртемденнер ону тайылбырлап турар.

В. ЛОБОДА,
СЭТА-ның корр.
ОМСК

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

ЭКИИ, ЭНЕРЕЛДИГ ЧАС!

Кызылда Культураның болгаш дыштанылганың парыгынга ол хүн улустуң хөөү чайгы үеде болгулаар Наадым хүннеринден-даа дудак чок болган: кышты үдээриниң болгаш часты уткуурунуң байырлалын кызылчылар март 17-де мичаар эрттирген. Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылын күш-ажылчы тиилелгелер-биле чедиишкиннит дооскаш, тодарадыкчы чылды чогумчалыг эгелээн ишчилериниң байырлалы ындыг болур-даа ужурлуг. Олар мырыңай дүүн чаа безин 118 аал ишти чурттаар бир бажыңны ажыглалга киргеи, хөй-хөй хөмүр-дашты, колбасаны, тууйбуну, электроэнергияны... республиканың чонунга бергеннер.

Ол байырлалга киржирибиле кызылчылар эртелгиниң 10 шакта-ла нуругайында чыглып келген. Изиг шай, блин болгаш янзы-бүрү чем садар черлер базым санында. Ындамында аллеяларда суугуларның ыжы арыг иштинче чаптылып чоруп турган: садыгжыларның чем чылыдып турары бл.

Селгүүстээн чон, каткы, чугаа, ыры болгаш хөгжүм үнү — бүгү байдал байырлал шинчизин кириикен. «Байырлыг, кыш!», «Экии, час!», «Кирип моорлаңар!» дээн, чүүн-баазын өөнүг лозуңнар бо-ла көстүр.

Улуг дүш үеинде «Час келди, час келди!», «Часка байыр!», «Кирип моорлаңар!» дээн кыйгылар чаңгыланы берген. Час биле Соок-Ирейниң «Хүреш» стадионга чедип келгени ол.

— Экии, эргим кызылчылар! Частың чылыг байырыбиле! Чылыг дүшкеи-биле эрге-хүлээлгемни Часка хүлээдип тур мен. Чаа час-биле, чаа-чаа аас-кежин болгаш тиилелгелер-биле! Байырлыг, эргим кызылчылар!—деп мөгейгеш, Соок-Ирей индирден дүшкеш чорупкан.

— Экии, эргим кызылчылар! Силерге тодарадыкчы чылдың чазы чедип келдим. Улуг өөрүшкүнү, аас-кежинин, чылыгны, чиңгир-погаан өткөктү, чидиг өөнүг чечектерни эккелдим. Силер мени байырлалдыы-биле уткып алдыңар. Күш-ажылга база кайгамчык чедиишкиннит болгандыр силер, өөрүп тур мен.— деп, Час чыылган чонга мөгейип, дүжүлгезин хүлээп ап турган...

Частың чылыг куспаанга кирген кызылчыларның маңнайы кызыгаар чок. Оюн-тоглаа, чугаа-соот, маргылдаа ында-мында хайыккан. Баштак ырыларлыг, шоодуглар-лыг солун концерт база эгелээн. Хөглээшкиннин кол черин бедик адагаш бажынче үнер маргылдаа ээлээн. Кымна сес метр адагаштың бажынче үнүп шыдай-дыр, ында азып каан белекти алыр. А ынаар үнери ындыг-ла белен эвес, мөге-шыырак эрлер безин хоюглап каан адагашка күжүн төдер. Чамдыктары азып каан белекке мырыңай бичии-ле четпейн баргылаар. Белекти чедип алган эрестерни мактаан үнер чир-шоң турган.

— Володя, эр-хей! Володя, эр-хей!

Эң баштай аскан белекти—допшулуурну дүжүрүп алган кижи ИХМ-ниң чолаачызы Владимир Микушин болган.

— Авамның допшулуурлаары аажок, аңаа бер мен—деп, ол меңээ чугаалады. Спортка ынак, ГТО нормаларын эки дужаап турар болду.

Бир черге кээримге, аът шанактаарынга маргышкан тур: чүгле чүгенниг турган аътты бүрүн шанактааш, шанаан катап адырар. Кызылда көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу Виктор Никитин ук маргылдаага бодунуң мергежээнин көргүстү. Ынчалза-даа Министрлер Чөвүлелиниң чолаачызы Николай Трояков аътты шанактаарынга болгаш шанаан адырарынга 1 минута 45 секунда чарыгдааш, кымдан-даа шалыпкын болган. Кол шаңналды ол алды.

Ыяштан кылган аът сыдымнаарынга маргышканнар дыка хөй болган. Оларның аразында Тес-Хемден келген, 68 харлыг Чооду Шойдумчаадан эгелээш, школачыларга чедир кандыг-даа мергежилдиг болгаш эртемниглер бар. Сыдымнап шыдапкан-на кижи бүрүзү шаңнал ап тур.

Токпак кагарының маргылдаазы база солун эткен. Ийи кижи ыяшты 4 кезек кылдыр үзе хирээлээш, бирээзинне 4 чара каккаш, чурум ёзугаар чыыр. Оон ыңай хендир тыртар, бутка шоодай кедип алгаш чаржыр, мерге кагар, доңга буза кагар болгаш өске-даа маргылдаалар хөй болган. Бирээзинге чадап кааш, бирээзинге-даа киржип турар улус бар, бирээзинге тиилээш, дараазынга база шаңнал алганнар-даа бар. А чоннуң хөөү дээрге, чалгаан далай-ла.

Кышты үдээринге, часты уткуурунга киржип, сеткил хандыр хөглеп, дыштанып алган чон ол байырлалды чылы-биле сактыр дээрзинге чигаанг турбас.

Байырлыг, эргим кыш!

Хүндүлүү-биле моорла, энерелдиг болгаш күш-ажылчы час!

Ч. КАРА-КҮСКЕ.

ЧУРУКТАРДА: солагай талазында—чагы бажында белек чедип алыр дээш маргылдаа, адаанда концертен көргүзүг.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

СПАРТАКИАДА ДООЗУЛГАН

БАКУРИАНИ. Маңаа болган маргылдааның сөөлгү хүнүнде 90 метр трамплиндеи халыыры улуг сонуургалды болдурган. Горький чурттуг В. Клепацкий баштайгы халыышкында 113,5 метрни халаап, өскелерни мурнай берген. Ийиги черни Ленинградчы А. Желганов ээлээн. Ийиги халыышында 70 метр трамплинге чемпион М. Гавва (Бакуриани) шылгарап үнген. Трамплиндеи ийи катап халаанының түүнелин ёзугаар А. Желганов спартакиаданың чемпиону болган (239,4 метр), В. Клепацкий ийиги (237,1 метр), Петрозаводскиден келген Ю. Иванов үшкү (234,4 метр) черни ээлээн.

Кохтының ийлериниге тускай сламомдан бадарының маргылдаазы эр улустуң болгаш оолдарның аразында болуп эткен. Эр улустан Латви ССР-ниң төлээлери Я. Цигагунс, оолдардан Киров чурттуг В. Андреев олар чемпион болганнар.

Ынчангаш маргылдаа оон-биле доозулган. Спартакиадага эрес-дидим аныяктар шылгарап үнген. Бо болза эң-не таарымчалыг түүнел болур.

Спартакиада спортту сайзырадырынга, эвилелдешкен республикаларның күш-культуржуларының пайыралын быжыглаарынга чугула базым болган. Грузия аалчыларны чылы-биле уткып, хүлээп алган. Олар комсомол, хөй-ниити, спорт организацияларының кичээнгейиниң төвүнге турган. Спортчуларга 85 тураскаалдыг шаңналдарны тургускан. Спартакиаданың хүннеринде спортчу фильмнериниң фестивали болуп эткен. Спортчулар Бакурианиден чоруп тура эптиг эәлдек, хүндүлээчел ээлерге өөрүп четтиргенин илереткеннер.

Суд залындан

ЧУРТТАЛГАНЫ ҮНЕЛЕЗЕ

Судтуң сандайында — аныяк кижилер. Олар карактарын чиге көөрүнден эгенип, баштарын халайтыпкан, чавызай берген түве дег олурганнар. Маңаа оларны түү дээш эккелгени ол?

1973 чылдың октябрь. Суқпак суурнуң чурттакчызы Чистаев боду ышкаш назы четпээн өөнүү Горбунов-биле кады Элегес-Аксы суурга мотоциклдиг чеде бергеннер. Чистаев аңаа бодунуң авазынга ужуражыр сорулгалыг барган. Олар магазиндеи 5 шил водка садып алгаш, ону киргеи-не бажыңынга ижип, аваны дилеп эгелээннер. Оолдаа иезинге ужурашкан. Ава дээрге база катап кижээ барып, эәлчеглиг «куда» дүжүргеи болуп-тур. Оолдар аңаа баргаш база ишкеннер.

Дүн ортузу дүшкеи. Арагалаан ийи оол оон бир бажынга баргаш, хулиганзыг чорукту үүлгеткеи. Чистаев дээрзи 73 харлыг кырганны, оон уруунун 13 харлыг оглун бастып, күскү соокта бажынындан үндүр сывырыпкан. Горбунов-биле содаалажып, бажыңнын печказын үрээш, соңгазын бускан. Ынчап турда милициянын участок төлээзи келгеш, дүржоктаныышкынны соксадырын олардан негээн. Чистаев дезе берген. Горбунов милиция ажылдакчыларынга кыжаныш. оон арны-бажын дырбактап, кемниг херектн немей үүлгеткеи.

Бо назы четпээн оолдарның хөрээн Кызыл хоорайның улус судунуң Элегес-Аксы суурга болган үнүүшкүнүг ажык хуралынга көргеи. Чистаев биле Горбуновтуң кайызын-даа хосталгазын казып шиитқеи.

Судтуң үнүүшкүнүг хуралы назы четпээн Борис Оюнунуң хөрээн база көргеи. Ол эрткен чылдың ноябрьда эзиртир арагалап алгаш, кожазында Оюннарның бажыңынга баргаш дүржоктанган. Бажыңның чурттакчылары болур 2-ги классчы бичии уругну, оон назылап кыраан кыргаи авазын, удурланып шыдавас улуг-биче кижилерни дорамчылаан. Бажыңның хөрээжен ээзин, кыргаи кадайны эттеп, оларга доңгуракбиле кыжанган. Кемниг херекти ынчаар үүлгеткени дээш Борис Оюн база шиитпирген.

Үстүнде аныяк кижилер шын эвес орукче канчап кире бергеннерил, оларның амыдырал-чуртталгазының байдалы кандыгыл дээрзин кеземе-че дүрүмүнүн негелдезин ёзугаар суд кичээнгейлиг өөренип көргеи. Олар мурнунда хоойлу дүрүмнү үреп, кеземе-че-харысалгага онаажып чораан болганнар. Ынчалза-даа оон кандыг-даа түүнел үндүрбейн, арага-дарыже хандыкшып, ниитилел мурнунга харысалгазын бодавааннар. Чистаев-даа, Горбунов-даа кемниг херек үүлгеткеш шиитпирип чораан. А Борис Оюн хулиган херек үүлгеткени дээш эткен чылдың апрельде шенелдеге шиитпирген турган.

Оларның өг-бүлеге кижизидилгези база четпес. Чижээ, Чистаевтиң ада-иези оглунуң кижизидилгезинче сагыш салыр туржук: ийилээ арагалаар, кады чурттап шыдавайн чарылган. Горбуновтуң аваазы арагачы ашаандап чарылгаш, оглун чааскаан өстүрген. Борис Оюн база-ла бодун боду билип, хайгаарал чок өскеи, адазы кемниг херек үүлгеткеш, шиитпирген болуп турар. Толеп чок аданеиң уржуу, оларның шын эвес кижизидилгезинин түүнели бо болган-дыр.

Ниитилел мурнунга харысалгазын уттуп, кемниг херек үүлгеткен таварылга бүрүзүн совет суд хоойлу ёзугаар ынчаар шыңгыы көөр аңаар.

Б. ЧЫМБА,
Кызыл хоорайның улус судунуң шииткекчизи.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Телевидение

МАРТ 19-ТА

18.00—«Ак дача». Телефильм. 18.40—Телемедээлер. 18.50—Уругларга. Мультфильм. 19.00—«Школа, өг-бүле, хөй-ниити». Дамчыдылга. 19.30—«Нива». Телефильм. 19.45—«Ниитилел амыдыралының экраны». Дамчыдылга. 20.15 — Телемедээлер. 20.30—Чарладдар, реклама. 20.35—23.05 — «Күткүүшкү», «Истелгени Знатоктар чорудун тур» деп телефильмниң I—II серилзы.

кинотеатрларда

МАРТ 19-ТА

«НАИЫРАЛ»: «Түүнеп тура» 9.40, 11.30, 13.20, 17.10. «Мугулай херек» 15.10, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Валерий Чкалов» 9.20, 11.05, 15.10, 16.55, «Чаъс шупту истерни чуй шаап каапкан» 12.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Уттундурган кежигниң чажыды» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оорлаттырган» 15.00, 18.40, «Кулдар» 16.50, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК»: КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Өрт машиназы садып ап тур бис» 16.30, «Эртинелиг билектээш» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Бравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, кедээ ажылагый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 644.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы, (Кызыл Щетинкин-Бравченко кудумчузу бажын № 1) ТС—00419